

İSTANBUL BAROSU DERGİSİ

ÖZEL SAYISI

Sahibi :

İstanbul Barosu Adına Baro Başkanı :

Av. Orhan APAYDIN

Yazı İşlerini Yöneten Sorumlu Müdür :

Av. Turgut KAZAN

İSTANBUL BAROSU DERGİSİ

ÖZEL SAYISI

Sahibi :

İstanbul Barosu Adına Baro Başkanı :
Av. Orhan APAYDIN

Yazı İşlerini Yöneten Sorumlu Müdür :
Av. Turgut KAZAN

658.42
T929
k. 1
1977
001229

İÇİNDEKİLER

TBB İstanbul Olağanüstü Genel Kurul Bildirisi	3
Anayasa Değişikliği Öntasarısı	11
Pozitif Ceza Hukukuna İlişkin Öntasarılar	29
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Yasalarına İlişkin Rapor	45
Basın ve Haberalma Hukukuna İlişkin Rapor	69
Ekonomik ve Mali Yasalar Komisyonu Raporu	75
İdare Hukukuna İlişkin Yasalar Komisyonu Raporu	85
Özel Hukuka İlişkin Yasalar Komisyonu Raporu	91

**TBB İSTANBUL OLAĞANÜSTÜ
GENEL KURUL BİLDİRİSİ**

İÇİNDEKİLER

TBB İstanbul Olağanüstü Genel Kurul Bildirisi	3
Anayasa Değişikliği Öntasarısı	11
Pozitif Ceza Hukukuna İlişkin Öntasarılar	29
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Yasalarına İlişkin Rapor	45
Basın ve Haberalma Hukukuna İlişkin Rapor	69
Ekonomik ve Mali Yasalar Komisyonu Raporu	75
İdare Hukukuna İlişkin Yasalar Komisyonu Raporu	85
Özel Hukuka İlişkin Yasalar Komisyonu Raporu	91

**TBB İSTANBUL OLAĞANÜSTÜ
GENEL KURUL BİLDİRİSİ**

19/6/1977

TBB GENEL KURULU BAŞKANLIK DİVÂNINA

Genel Kurulca alınan kararların, bildiri haline getirilmesi ile görevlendirilen Komisyonumuzun hazırladığı bildiri tasarısı ilııkte sunulmuştur. Saygılarımızla.

**Türkiye Barolar Birliği Genel
Kurulu Bildiri Komisyonu Başkanı
Av. Ümit DOĞANAY**

**Üye
Av. Emin BALTAOĞLU**

**Üye
Av. M. Kaya CANPOLAT**

**Üye
Av. Orhan BARLAS**

**Üye
Av. Enver ARSLANALP**

**Üye
Av. Rahmi MAGAT**

**Üye
Av. Merih SEZEN**

B İ L D İ R İ

Toplumumuzun çalışma ve yaşam koşullarında demokratikleşme sürecine girdiğini, son yıllarda artan baskı, terör ve engellerin bu süreci hızlandırdığını açıkca gören, çok partili hayata geçilmesine karşın yasalarımızda ve hatta Anayasamızda da antidemokratik, temel hak ve özgürlükleri kısıtlayıcı insan hakları sözleşmelerine, demokratik hak ve özgürlüklerin korunmasını amaçlayan hukukun üstünlüğüne aykırı hükümlerin olduğunu saptayan, bunu demokratikleşme süreci için büyük bir tehlike sayan TBB hukukumuzda varlığını sürdüren bu nitelikteki antidemokratik yasa ve hükümlerin belirlenmesi amacıyla 17 - 18 - 19 Haziran 1977 günlerinde İstanbul'da yaptığı olağanüstü toplantısında aşağıdaki kararları aldığını kamuoyuna duyurur.

I — 1961 Anayasasında çeşitli tarihlerde normal olmayan koşullarda yapılan değişikliklerle temel hak ve özgürlüklerin kısıtlandığını gören TBB, toplumumuzun gelişmesini engelleyen geriye dönüş niteliğindeki bu değişikliklere karşı çıkmış olmakla birlikte bunun ötesinde Anayasa'nın temel hak ve özgürlüklere güvence sağlayacak biçimde yeniden değiştirilmesi gerektiğine karar vermiştir.

II — TBB Genel Kurulu Türk Ceza Kanunu ve Ceza Yargılama Usulü Kanununda bulunan antidemokratik hükümleri saptamış ve özellikle insan haysiyetiyle bağdaşmayan hükümlerin, başta idam cezası olmak üzere örgütlenme ve düşünce özgürlüğünü yasaklayan özellikle TCK. 141, 142, 163 maddeleri hükümlerinin kaldırılması, ceza infazının insan haysiyetini zedelemeyecek biçimde yerine getirilmesi, savunmasız yargılama yapılmaması, savunmayı kısıtlayıcı hükümlerin kaldırılması, si-

yasî organların mahkemelerin kuruluşuna ve görevlerine değînen antidemokratik yetkilerinin kaldırılması için çalışmalar yapılmasına karar vermiştir.

III — Çalışma ve sosyal güvenlikle ilgili yasaların, İş Kanunu, Sendikalar Kanunu, Toplu Sözleşme Grev ve Lokavt Kanunu, Sosyal Sigortalar Kanunu ve benzer yasalarda birçok hükümlerin antidemokratik olduğu, birçok boşlukların bulunduğu saptanmıştır.

Tüm çalışanların çalışma ve yaşama koşullarını düzenleyen bu yasalar 1961 Anayasasının demokratik anlayışına aykırı olduğu gibi bu konudaki Uluslararası sözleşmelere de aykırıdır. Bu nedenle yasalardaki çalışanların örgütlenmesini engelleyici, toplu hak aramalarını kısıtlayıcı hükümlerin kaldırılması, çalışanlara grevli toplu sözleşme ve sendikalaşma haklarının sağlanması ve referandum hakkının verilmesi, çalışanların Sosyal Sigorta Kanununda köklü değişiklikler yapılarak yönetimin demokratikleştirilmesi kabul edilmiştir.

IV — İdare Hukukuna ilişkin Sıkıyönetim, İl İdaresi, Belediyeler, Köy, Pasaport, Polis Vazife ve Selâhiyetleri Kanunlarıyla diğer idari yasalarla idareye tanınan, temel hak ve özgürlükleri kısıtlayıcı ve idareye takdir hakkı veren hükümlerin, can ve mal güvenliğini zedeleyen esasların yürürlükten kaldırılması ve bunların yargı organlarının güvencesine bağlanması, atanmış idarecilerin seçilmiş mahallî organlar üzerindeki geniş vesalet hakkının kaldırılması ilkesini benimseyen TBB, bu alanda gerekli değişikliklerin yapılmasına, eğitim ve öğretim özgürlüğüne fırsat eşitliğini zedeleyen ve kısıtlayan yasalar hükümlerinin yürürlükten kaldırılması gerektiğine karar vermiştir.

V — TBB Genel Kurulu ekonomik ve mali yasaların, Anayasanın sosyal hukuk devleti ilkesine ve ekonomik ve sosyal hayatın adaletli tam çalışması, herkes için insanlık haysiyetine yararlı bir yaşayış seviyesine uygun düzenlenmesi esaslarına göre yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini kabul ederek devletin ekonomik ve sosyal amaçlarına ulaşma ödevlerini, ekonomik gelişme ile malî kaynakların yeterliliğine bağlamak yerinde görülmemiştir.

Kamu kesimi dışında kalan bankacılığın aile veya kişi bankacılığı durumuna dönüşerek, kredilerin belirli kişilere aktarılması olanağı veren Bankalar Kanununun 38 nci maddesinin

yürürlükten kaldırılmasına; Devlet ithalât ve inşaatının aracısız yapılması için gerekli yasal düzenlemeler getirilmesine; Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununun, memleketin ekonomik kalkınmasına katkı ölçüsü esas alınarak yeniden düzenlenmesine; Enerji ve doğal kaynakların Devletçe işletilmesi gerektiğine karar vermiştir.

VI — Özel Hukuka ilişkin kanunlarda temel hak ve özgürlükleri kısıtlayan ve eşitlik ilkesine aykırı düşen hükümlerin bulunduğunu saptayan TBB özellikle Medeni Kanundaki eşler ve çocuklar arasında eşitsizlik yaratan, Dernekler Kanunundaki kişilerin dernek kurma ve üye olma haklarını kısıtlayan, 903 sayılı yasadaki bazı vakıflara ayrıcalık tanıyan hükümleri antidemokratik bularak bu hükümlerin değiştirilmesini kabul etmiştir.

VII — Toplumsal gelişmede kitle haberleşme araçlarının önemini kabul eden TBB Basın ve TRT Yasaları ile ilgili diğer yasalardaki antidemokratik hükümlerin kaldırılmasına ve kurumların demokratik işleyişe kavuşturulması için yasal düzenlemelerin yapılmasına, fikir özgürlüğünün sağlanmasına karar vermiştir.

VIII — Türkiyenin taraf olduğu 1950 Tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde yer alan, kişilerin Uluslararası İnsan Hakları ve Yargı Mercilerine başvurma haklarının sağlanması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine ek olarak kabul edilen Avrupa Sosyal Şartına, Türkiye'nin katılması için yasama ve yürütme organına çağrıda bulunulmasına karar verilmiştir.

IX — TBB Genel Kurulunda alınan kararların TBB Yönetim Kurulunca kabul edilen ilkeler esas alınarak gerçekleştirilmesine karar verilmiştir.

**TBB Olağanüstü Genel Kurul
Başkanı
Av. Orhan APAYDIN**

**ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ
ÖNTASARISI**

T U T A N A K

Genel Kurul tarafından 1 nolu Anayasa Komisyonuna seçilen Av. Orhan ARGÜDEN, Av. Ekrem ÖZKUNT, Av. İlhan BAYKENT, Av. Merih SEZEN, Av. A. Hamdi SAYAR, Av. Orhan BARLAS, Av. Enver ARSLANALP, Av. Erdoğan BİGAT, Av. Ayten DİK, Av. Şükrü AKMAN-SOY, Av. İsmet ÇALIK'tan oluşan Komisyon çalışmaya gelen Av. Orhan ARGÜDEN, Av. Ekrem ÖZKUNT, Av. İlhan BAYKENT, Av. Merih SEZEN, Av. Erdoğan BİGAT, Av. Ayten DİK ve Av. Enver ARSLANALP'ten ibaret olarak çalışmalarına başlamıştır.

Yapılan oylama sonunda Av. Enver ARSLANALP Komisyon Başkanlığına, Av. Merih SEZEN Komisyon sözcülüğüne, Av. Orhan ARGÜDEN Komisyon Sekreterliğine seçildi.

Başkan yerini aldı ve Komisyon çalışmalarına başladı.

Bu sırada üyelere Av. Orhan BARLAS'da çalışmalara katıldı. Komisyonumuz aşağıdaki ilkeleri saptayarak çalışmalarına başladı.

1. TBB Yönetim Kurulu ve Başkanlık Raporunun,
2. Türkiye Barolar Birliğinin yazılı isteği üzerine Baroların görüşlerinin incelenmesi, (Anayasa ile ilgili olarak İstanbul ve İzmir Baroları dışında yazılı görüş bildirilmemiştir).
3. Genel Kurul ilke kararı uyarınca oy hakkını haiz bulunmakla beraber Komisyonumuza katılacak delegelerin gözönünde bulundurulması,
4. 1971 ve 1973 Anayasa değişiklikleri hakkında TBB Yönetim Kurulunca yazılı olarak belirtilen ve Genel Kurulca onaylanan görüşlerin benimsenmesi ve Anayasa'nın en azından 1961 Anayasası düzeyine getirilmesi,
5. 1961 yılı Anayasa'sında mevcut Antidemokratik hükümlerin de saptanması çalışma ilkelerini teşkil etmiştir.

Bu ilkeler ve çalışma yöntemi gözönüne alınarak yürürlükteki Anayasa metni madde madde okunup değişiklik önerileri de incelemek üzere Komisyonumuz aşağıdaki raporunu Genel Kurul'a sunmayı uygun bulmuştur.

A N A Y A S A

Madde 11 — İzmir ve İstanbul Barolarının 11. Madde değişikliğine karşı çıkan gerekçelerinde belirtildiği gibi Anayasa'nın ilk şeklinde Hürriyetlerin sınırlanmaması kural, sınırlanması ise istisna idi.

1488 sayılı yasa ile, 11. maddeye getirilen değişiklik yolu ile ana ilke- den sapılmış ve tüm olarak temel hak ve özgürlüklerin sınırlanması ilkesi olanağı kural haline getirilmiştir.

Bu nedenle Komisyonumuz 11. maddenin 1961 Anayasasındaki ilk şek- lini oy birliği ile benimsemiştir.

«I — Temel Hakların Özü:

Madde 11 — Temel Hak ve Hürriyetler, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak Kanunla sınırlanabilir.

Kanun, Kamu yararı genel ahlâk, kamu düzeni, sosyal adalet ve milli güvenlik gibi sebeplerle de olsa bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz» (1).

Madde 14 — Kişinin dokunulmazlığı ilkesi içinde en başta gelen yaşa- ma hakkının özüne dokunulamıyacağından, maddeye ölüm cezasının veri- lemiyeceği fıkrasının eklenmesi uygun görülmüştür.

«I — Kişi Dokunulmazlığı :

Madde 14 — Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını gelişi- tirme haklarına ve kişi hürriyetine sahiptir.

Kişi dokunulmazlığı ve hürriyeti, kanunun açıkca gösterdiği hal- lerde usulüne göre verilmiş hakim kararı olmadıkça kayıtlanamaz.

Kimseye eziyet ve işkence yapılamaz.

İnsan haysiyeti ile bağdaşmayan ceza konulamaz.

Ölüm cezası verilemez.»

Madde 15 — Milli güvenlik ve kamu düzeni gibi sınırı belli olmayan kavramlarla özel hayatın gizliliğine dokunulmuş olması gerekçesi ile mad- denin aşağıdaki şekli alması kabul edilmiştir.

«15 — Özel Hayatın Korunması:

a) Özel Hayatın Gizliliği.

Madde 15 — Özel hayatın gizliliğine dokunulamaz. Adli kovuş- turmanın gerektirdiği ve kanunla düzenlenen istisnalar saklıdır.

(1) İstanbul Barosu'nun önerisi (fıkra 2): «Kānun, kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzeni, sosyal adalet, ulusal güvenlik gibi nedenlerle de olsa, sınırlamalar getire- mez; yasal düzenleme ile hak ve özgürlüklerin özüne dokunulamaz».

Kanunun açıkça gösterdiği durumlarda usulüne göre verilmiş hakim kararı olmadıkça kimsenin üstü, özel kâğıtları ve eşyası aranamaz ve bunlara el konulamaz.»

Madde 16 — Milli Güvenlik ve kamu düzeni gibi sınırı belli olmayan kavramlar ve kanunla tayin edilen yetkili mercilere konut dokunulmazlığı ile ilgili bir hakka dokunabilme olanağının verilebilmesi benimsenemez. Bu nedenle maddenin aşağıdaki şekilde düzenlenmesi gerekeceği sonucuna varılmıştır.

«b) Konut dokunulmazlığı.

Madde 16 — Konuta dokunulamaz.

Kanunun açıkça gösterdiği durumlarda usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça konuta girilemez, arama yapılamaz ve buradaki eşyaya el konulamaz.»

Madde 18 — Bu maddenin iki fıkrasında da milli güvenlik gibi sınırı belirsiz ve her türlü yoruma uygun deyimlerle seyahat ve yerleşme özgürlüğü kısıtlanabilmektedir. Bu da maddenin değiştirilmesi gerekeceği olmuştur.

«III — Seyahat ve Yerleşme Özgürlüğü:

Madde 18 — Herkes seyahat özgürlüğüne sahiptir. Bu özgürlük ancak salgın hastalıkları önleme amacıyla veya savaş durumunda kanunla sınırlandırılabilir.

Herkes dilediği yerde yerleşme özgürlüğüne sahiptir. Bu özgürlük ancak salgın hastalıkları önleme amacıyla ve fiili savaş durumunda kanunla sınırlandırılabilir.

Yurttaşlar yurda girme yurt dışına çıkma özgürlüklerine sahiptirler. Yurt dışına çıkma özgürlüğü hakim kararı olmadıkça sınırlandırılmaz.»

Madde 19 — Bu maddenin ilk hâli derneklerde yargı denetimi güvencesini kaldırmış bulunmaktadır. Demokratik düzenin oluşmasında derneklerin yadsınamayacak görevi, bunların yargı güvencesine sahip olmalarını kaçınılmaz bir hale getirir. Bu nedenle maddenin son fıkrası 1961 Anayasasında düzenlenen şekilde olmalıdır.

«IV — Düşünce ve İnanç Hak ve Özgürlükleri:

a) Vicdan ve din özgürlüğü.

Madde 19 — Herkes, vicdan ve dini inanç ve kanaat özgürlüğüne sahiptir.

Kamu düzenine veya genel ahlâka veya bu amaçlarla çıkarılan yasalara aykırı olmayan ibadetler, dinî ayin ve törenler serbesttir.

Kimse ibadete, dinî ayin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz. Kimse dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz.

Din eğitim ve öğrenimi, ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanuni temsilcilerinin isteğine bağlıdır.

Kimse, devletin sosyal, iktisadî, siyasi veya hukukî temel düzeyini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasi veya şahsî çıkar veya nüfuz sağlama amacıyla, her ne suretle olursa olsun dinî veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz. Bu yasak dışına çıkan veya başkasını bu yolda kışkırtanlar kanuna göre cezalandırılır; dernekler yetkili mahkemece ve siyasi partiler Anayasa Mahkemesince temelli kapatılır.»

Madde 20 — Kanaat ve düşüncelerin tam olarak belirlenmesi ancak bilgi kaynaklarından sınırsız ölçüde yararlanılabildiği oranda oluşur. Bu gerekçe ile maddenin şu şekli uygun bulunmuştur.

«b) Düşünce Özgürlüğü:

Madde 20 — Herkes, düşünce ve kanaat özgürlüğüne sahiptir; düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim ile veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir.

Kişilerin herkese açık olan kaynaklardan hiç bir engelle uğramadan bilgi edinmek hakkı vardır.

Herhangi bir nedenle düşünce özgürlüğüne sınır konulamaz.

Kimse düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz.» (2).

Madde 21 — Bilim ve San'ata sansür uygulanması, düşünce özgürlüğü kavramı ile çelişir. Bu nedenle de maddeye aşağıdaki fıkra eklenmiştir.

«V — Bilim ve San'at Özgürlüğü:

Madde 21 — Herkes bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir.

Bilim ve San'ata sansür konulamaz.

Eğitim ve öğretim, devletin gözetim ve denetimi altında serbesttir.

(2) İstanbul Barosunun önerisi: «Herkesin düşüncesini söz, yazı, resim ve sinematografi yoluyla serbestçe açıklayıp yaymak, herkese açık olan kaynaklardan - hiç bir engelle uğramadan - bilgi edinmek hakkı vardır. Düşünce özgürlüğüne sansür konulamaz».

Özel okulların bağlı olduğu esaslar, devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak yasayla düzenlenir.

Çağdaş bilim ve eğitim esaslarına aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.»

Madde 22 — 1488 Sayılı Yasayla maddenin 3. fıkrası değiştirilerek maddeye eklenen «devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğü..» ve «kamu düzeni» gibi sözcükler esasen maddede bulunan «Milli güvenlik» deyimindeki sınırsızlığı daha da genişletip özgürlüklerin kaynakta sınırlandırılması yolunu getirmiştir.

Yine 5 ve 6. fıkralarda yasanın yaptığı değişiklik kapsamı belirgin olmayan deyimleri getirerek basın özgürlüğünü sınırlandırmaya çalışmış, giderek yargı denetimini de yok edip yürütme organına keyfiliğe dönüşebilecek bir yetki vermiştir. Komisyonumuzca maddenin şu şekilde oluşturulması benimsenmiştir.

«a) Basın Özgürlüğü:

Madde 22 — Basın özgürdür, sansür edilemez. Devlet basın ve haberalma özgürlüğünü sağlayacak önlemleri alır.

Basın ve haberalma özgürlüğü ancak genel ahlâkı korumak, kişilerin haysiyet, şeref ve haklarına saldırmayı, suç işlemeye kışkırtmayı önlemek amacıyla bağlı olarak kanunla düzenlenir. Yayın yasağı konulamaz.

Gazete ve dergiler, kanunun açıkça gösterdiği suçların işlenmesi halinde ve ancak hakim kararıyla toplatılabilir.»

Madde 24 — 22. maddede yapılan değişiklik karşısında 24. maddenin 2. fıkrasının da değiştirilmesi gerekmiştir.

«b) Kitap ve Broşür Çıkarma Hakkı:

Madde 24 — Kitap ve broşür yayımı izne bağlı tutulamaz, sansür edilemez.

Türkiye’de yayınlanan kitap ve broşürler 22. maddenin hükümleri dışında toplatılamaz.»

Madde 26 — Bu maddede son fıkrasında 1488 Sayılı Yasa ile yapılan değişiklik bu ve diğer bir çok maddelere de özellikle yerleştirilen kapsamı belirsiz deyim ve sözcüklere yer vererek haberleşme özgürlüğünü kısıtlamakta ve Anayasal özgürlüklerin yasama lehine olarak kaldırılması olanağını sağlamaktadır.

Bu nedenle maddenin 1961 şekline dönüştürülmesi gerekir.

«Madde 26 — Kişiler ve siyasi partiler, kamu tüzel kişileri elindeki basın dışı haberleşme ve yayın araçlarından faydalanma hakkı-

na sahiptir. Bu faydalanmanın şartları ve usulleri, demokratik esaslara ve hakkaniyet ölçülerine uygun olarak kanunla düzenlenir. Kanun halkın bu araçlarla haber almasını, düşünce ve kanaatlere ulaşmasını ve kamuoyunun serbestçe oluşumunu köstekleyici kayıtlamalar koyamaz.»

Madde 29 — Dernekler demokrasi düzeninin vazgeçilmez öğelerinden bulunmaları nedeniyle ancak yargı organı denetim ve kararına bağlı tutulması gereken kuruluşlardır. Bu gerekçe ile madde şu şekli almıştır.

«c) Dernek Kurma Hakkı:

Madde 29 — Herkes önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanılmasının düzenlenmesinde uygulanacak biçim ve yöntemler kanunla gösterilir.

Hiç kimse bir derneğe üye olmaya veya dernekte üye kalmaya zorlanamaz. Dernekler kamu düzeni veya genel ahlâkı korumak amacıyla kanunun belli ettiği durumlarda ancak hâkim kararı ile kapatılabilir.»

Madde 30 — Kişinin hak ve güvencesi gereği, yakalanan kimsenin derhal hâkim huzuruna çıkarılması gerekir. 1971 ile yapılan değişiklik antide-mokratiktir. Maddenin oluşturulan şekli şudur.

«**Madde 30** — Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti olan kişiler ancak kaçmayı veya delillerin yokedilmesini veya değiştirilmesini önlemek amacıyla yalnız hâkim kararı ile tutuklanabilir. Tutukluluğunun devamına karar verilmesi aynı koşullara bağlıdır.

Yakalama ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabilir. Bunun koşullarını kanun gösterir.

Yakalanan veya tutuklanan kimselere, yakalama veya tutuklama sebeplerini ve haklarındaki iddiaların yazılı olarak hemen bildirilmesi gerekir.

Yakalanan veya tutuklanan kimse, tutuklama yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli ve herhalde 24 saati geçmiyecek süre içinde hâkim önüne çıkarılır. Bu süre geçtikten sonra hâkim kararı olmaksızın hürriyetinden yoksun kılınamaz. Hiç kimse kendisine savunma olanakları tanındığı bildirilmeden ifade vermeye zorlanamaz. Yakalanan veya tutuklanan kimsenin durumu hemen yakınlarına bildirilir.

Bu esaslar dışında işleme bağlı tutulan kimselerin uğrayacakları her türlü zararlar genel hükümlere göre devletçe ödenir.»

Madde 32 — Bu maddede yapılan değişiklikle tabii yargı yolu yerine

kanunî yargı yolu kabul edilmekle hukuk devleti kavramı yerine kanun devleti kavramı getirilmek istenmiştir.

1961 Anayasası metninin aynen Anayasada kalması görüşüne varılmıştır.

«a) Tabîî Yargı Yolu:

Madde 32 — Hiç kimse Tabîî Hâkiminden başka bir merci önüne çıkarılamaz.

Bir kimseyi tabîî hâkiminden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.»

Madde 46 — Demokrasinin gereği tüm çalışanların sendika kurmalarını içerir. Oysa 1971 değişikliği ile sendika kurma hakkı sınıflandırılmış bulunmaktadır. Bu ilkeden hareketle madde şöyle düzenlenmiştir.

«Madde 46 — Tüm çalışanlar ile işverenler, önceden izin almaksızın sendikalar ve sendika birlikleri kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten ayrılma hakkına sahiptirler.

Sendika ve sendika birliklerinin tüzükleri, yönetim ve işleyişleri demokratik esaslara aykırı olamaz.»

Madde 47 — Lokavt, temel haklardan değildir. İşverenin kendi ekonomik gücüne dayanarak işçi istemlerini önlemek, giderek işçinin ekonomik bakımdan sadece emeğine dayanan gücünü yitirmesine ve yaşama hakkına el atma niteliğine varabilir. Bu da kişi güvenliğine aykırıdır. Bu nedenle madde şu şekli almalıdır.

«Madde 47 — Tüm çalışanlar ekonomik ve sosyal durumlarını korumak ve düzeltmek amacıyla toplu sözleşme ve grev haklarına sahiptirler.

Grev hakkının kullanılması yasa ile düzenlenir. Lokavt yasaktır.»

Madde 53 — Sosyal devlet ilke ve uygulamasına aykırı olduğundan Anayasa'nın kendisi ile çelişen bu antidemokratik maddesinin kaldırılması düşüncesindeyiz.

Kaldırılması istenen madde şöyledir:

«Madde 53 — Devlet, bu bölümde belirtilen iktisadi ve sosyal amaçlara ulaşma ödevlerini, ancak iktisadi gelişme ile mali kaynaklarının yeterliği ölçüsünde yerine getirir.»

Madde 56 — Demokratik düzenin vazgeçilmez ögesi siyasal partilerin ekonomik ayrıcalığını ortadan kaldırmak ve demokratik düzenin sağlıklı

işlerliğini sağlamak amacıyla maddenin 4. fıkrası aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir.

«Fıkra 4 — Son milletvekili genel seçimlerine katılma hakkını, kazanmış bulunan siyasi partilere devletçe yapılacak yardım yasa ile düzenlenir.»

Madde 57 — Maddede yapılan değişiklikle siyasal partilerin Anayasa Mahkemesine doğrudan hesap verme zorunluluğu kaldırılarak yargı denetimini kısıtlamanın bir diğer örneği getirilmiştir. Bu sakıncalı durumun giderilmesi amacıyla maddenin 1961 Anayasasındaki şeklini alması doğru bulunmuştur.

«Madde 57 — Siyasi partilerin tüzükleri, programları ve faaliyetleri insan hak ve özgürlüklerine dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyet ilkelerine ve devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği temel hükmüne uygun olmak zorundadır. Bunlara uymayan partiler temelli kapatılır.

Siyasi partiler, gelir kaynakları ve giderleri hakkında Anayasa Mahkemesine hesap verirler.

Partilerin iç çalışmaları, faaliyetleri, Anayasa Mahkemesine ne suretle hesap verecekleri ve bu Mahkemece mâli denetimlerinin nasıl yapılacağı, demokrasi esaslarına uygun olarak yasa ile düzenlenir.

Siyasi partilerin kapatılması hakkındaki davalara Anayasa Mahkemesinde bakılır. Ve kapatma kararı ancak bu Mahkemece verilir.»

Madde 61 — 1488 Sayılı Yasa ile yapılan değişiklik, maddenin 2. fıkrasındaki «vergi, resim ve harçlar ve benzeri mâli yükümler ancak kanunla konur» ilkesini kısmen boşlukta bırakmakta ve Bakanlar Kuruluna - belli sınırlar içinde dahi kalsa - mâli yükümlülüklerde değişiklik yapabilme yetkisini tanıma yolunu açmaktadır. Böyle bir yetkinin tutucu hükümetler elinde egemen çevreler çıkarına kullanılacağı açıktır. Yasa ile düzenlenmesi gereken bir yükümlülüğün, Bakanlar Kurulu'na bırakılmasının hukuk devleti anlayışı ve Anayasa'nın temel ilkeleri karşısında farklı bir gerekçesi olamayacağı kanısındayız.

Bu gerekçe ile maddenin 1961 Anayasasındaki metnini aynen benimsemekteyiz.

«Madde 61 — Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere mâli gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür.

Vergi, resim ve harçlar ve benzeri mâli yükümler ancak kanunla konur.»

Madde 64 — Bu maddeye 1971 tarihinde eklenmiş bulunan fıkralar kanun kuvvetinde kararnemelerle ilgili bulunmakla bunun demokratik parlamenter sistemin özüne aykırı ve yürütmeye öncelik tanınması nedeniyle hukuk devleti kavramı ile bağdaşır bir niteliği yoktur. Yürütmenin yasamanın yetkilerini eline alması Anayasanın kabul ettiği kuvvetler ayrılığı prensibine de aykırı bulunmasından dolayı bu maddenin 1961 Anayasasındaki ilk metne dönülmesi uygun bulunmuştur.

«Madde 64 — Kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak devletin bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek, para basılmasına, genel ve özel af ilânına karar vermek TBB'nin yetkilerindedir.»

Madde 65 — Uluslararası antlaşmaların uygun bulunmasının Meclisin onayına bağlı tutulmasına aykırı bir hali ortaya koyan maddenin 3. fıkrasının maddeden çıkarılması Meclisin yetkilerinin gereğidir. Bu konuda Meclisin onayı dışında hiç bir tasarruf yürürlüğe konulamaz. Ayrıca 4. fıkranın maddede bu şekliyle kalması uluslararası antlaşmalarla Türk kanunlarının değişikliğini kabul etmek kanun yapma usulüne de aykırı bulunmakla mahzurludur. Maddeden bu fıkranın çıkarılması yerinde olur. Ayrıca son fıkranın ikinci cümlesinde «Anayasa Mahkemesine Başvurulamaz» hükmünün Meclis tarafından onaylanmak suretiyle kanun haline gelen bu ulusal antlaşmaların Anayasal denetimden uzak tutulması sonucunu vermektedir. Bu ise Anayasal haklarla ve denetimle bağdaşır bir durum değildir.

«Madde 65 — Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve uluslararası kurul ve kurumlarla yapılacak antlaşmaların onaylanması, TBMM'nin onaylanmayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır.

İktisadi, ticari veya teknik ilişkileri düzenleyen antlaşmalar, süreleri bir yılı aşmamak ve devlet mâliyesi bakımından bir yüklenme getirmemek, kişi haklarına ve Türklerin yabancı ülkelerdeki haklarına dokunmamak koşuluyla, yayınlanma ile yürürlüğe konabilir, bu takdirde bu antlaşmalar, yayımlarından başlayarak bir ay içinde TBMM'nin onayına sunulur.

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş uluslararası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında da 149. ve 151. maddeler gereğince Anayasa Mahkemesine başvurulabilir. (3)».

-
- (3) İstanbul Barosunun önerisi : «Madde 65 — Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve uluslararası kurul ve kurumlarla yapılacak antlaşmaların onaylanması, TBMM'nin onaylanmayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır.

Madde 82 — TBMM üyelerinin ödenek ve yollukları kanunla düzenlenir. Ödeneğin aylık tutarı birinci derecedeki devlet memurunun aylığını, yolluk da ödeneğin yarısını aşamaz.

Ödenek ve yollukların en çok üç aylığı önceden ödenebilir.

TBMM üyelerinin aylık ve ödeneklerine her ne suretle olursa olsun yapılacak zam ve ilaveler ancak bu zam ve ilaveleri takip eden milletvekilleri genel seçiminden sonra uygulanır.

Gensoru:

Madde 89 — 1961 Anayasası metni Komisyonca aynen kabul edilmiştir. Gerçekten gensoru önergesinin verilme hakkının kısıtlanması parlamenter sistem açısından denetimi engellemeye ilişkin antidemokratik bir hükümdür.

b) Milli Güvenlik Kurulu:

Madde 111 — Devlet güvenliğinin sağlanmasında Cumhurbaşkanı, parlamento, yürütme, idari ve askeri kuruluşlar görevli ve yetkilidirler. Bunların koordinasyonu her zaman mümkündür. Ayrı bir Anayasal kuruluş oluşturulması gereksiz görülmekle bu kurulun Anayasadan çıkarılması uygun görülmüştür.

c) Yargı Denetimi:

Madde 114 — Bu madde de 1961 Anayasasının metni esas alınması ile yargı denetimini bertaraf edebilen ve yürütmeyi yargı karşısında güçlendiren bir düzenlemeye son verilmek uygun görülmüştür.

«Madde 114 — İdarenin hiç bir eylem ve işlemi, hiç bir durumda yargı mercilerinin dışında bırakılamaz.

İdarenin işlemlerinden ötürü açılacak davalarda süre aşımı, yazılı bildirim tarihinden başlar.

İdare kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.»

İktisadi, ticari veya teknik ilişkileri düzenleyen antlaşmalar. süreleri bir yılı aşmamak ve devlet maliyesi bakımından bir yüklenme getirmemek, kişi haklarına ve Türklerin yabancı ülkelerdeki haklarına dokunmamak koşuluyla, yayınlanma ile yürürlüğe konabilir.

Türk kanunlarına değişiklik getiren antlaşmalar kanun hükmündedir.

Türkiye'nin taraf olduğu insan hak ve özgürlüklerini güvence altına alan uluslararası antlaşmalar Anayasa metni hükmündedir.

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş uluslararası antlaşmalar kanun hükmündedir.

Uluslararası antlaşmalar her durumda, Cumhurbaşkanınca onaylanmadan önce yürütme tarafından Anayasa Mahkemesinin doğrudan denetiminden geçirilir».

ç) Memurların Siyasal Partilere Girememeleri:

Madde 119 — 1961 Anayasasının ilk metni aynen kabul edilmiştir.

a) Üniversiteler:

Madde 120 — Temel görüş itibariyle 1961 Anayasası ilk metin kabul edilerek bu metinde bulunan «özel kanuna göre kurulmuş devlet üniversiteleri arasındaki ayrıcalığı kaldırmak açısından zorunludur. Bu nedenle bu hükmün dışında kalan hükümler aynen kabul edilmiştir.

b) Radyo ve Televizyon İdaresi ve Haber Ajansları:

Madde 121 — Radyo ve televizyonun özerk ve tarafsız çoğulcu haber verme niteliğine kavuşturulması zorunludur. Bu nedenle 1961 metni esas alınmakla beraber aşağıdaki düzenlemenin yapılması uygun görülmüştür.

«Madde 121 — Radyo ve televizyon istasyonlarının idaresi özerk kamu kişiliği niteliğinde kanunla düzenlenir. Kanuna özerklik ve tarafsızlık ilkesini bozacak hükümler konamaz.

Her tür radyo ve televizyon yayımları çoğulcu demokratik ilkelere uygun olarak tarafsızlıkla yapılır.

Radyo ve televizyon yönetimi kültür ve eğitime yardımcı görevinin gerektirdiği yetkilere sahip kılınır.

Devlet tarafından kurulan veya devletten mali yardım alan haber ajanslarının tarafsızlığı esastır. Bunu sağlayacak önlemler kanunda gösterilir. »

c) Sıkıyönetim ve Savaş Hali:

Madde 124 — TBB sıkıyönetimin demokratik ilkelere bağlı bir kanunla idaresini kabul etmiş bulunmuş cihetle Anayasamızda bu sıkıyönetim ve savaş halinin koşullarını ve nedenlerini belirsiz kavramlara bağlamaktan kaçınmıştır.

«Madde 124 — Savaş durumu, ciddi ve yaygın nitelik taşıyan ayaklanma olması nedeniyle Bakanlar Kurulu süresi bir ayı aşmamak üzere yurdun bir veya birden fazla yerinde veya her yerinde sıkıyönetim ilân edebilir ve bunu hemen TBMM'ne sunar. Meclis, gerekli gördüğü zaman sıkıyönetim süresini kısaltabileceği gibi tamamıyla da kaldırabilir. Meclisler toplanık değilse hemen toplantıya çağrılır.

Sıkıyönetim ve genel olarak savaş durumunda hangi hükümlerin uygulanacağı ve işlemlerin nasıl yürütüleceği amaç ve nedene bağlı olarak özgürlüklere konacak kısıtlamaların nasıl olacağı ve savaş ve savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi halinde yurttaşlar için konulabilecek yükümler kanunda gösterilir.

TBMM'nin sıkıyönetimi onaylama kararına karşı Anayasa Mahkemesinde açılacak iptal davaları 15 gün içinde karara bağlanır.» (4).

A) İKTİSADİ ve MALİ HÜKÜMLER:

II — Sayıştay, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Denetlenmesi:

Bu başlık altında düzenlenen 1961 Anayasasının 127. maddesine eklenen ve Silahlı Kuvvetlerin elinde bulunan devlet mallarının denetlenmesinde ayrıcalık getiren 20 Eylül 1971 tarih ve 1488 sayılı yasayla eklenen 3. fıkraya maddeden çıkarılmak suretiyle ilk metnin kabul edilmesi uygun görülmüştür.

V — Mahkemelerin Kuruluşu:

Madde 136 — Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir.

VI — Savcılık:

Madde 137 — Kanun, Cumhuriyet Savcılarının ve kanun sözcülerinin özlük işlerinde ve görevlerini yapmalarında teminat sağlayıcı hükümler koyar. Cumhuriyet Savcılarının Yargıtay üyeliklerine seçilmeleri dışında kalan bütün özlük işleri, disiplin cezaları ve meslekten çıkarılmaları hakkında karar verme yetkisi Yüksek Savcılar Kuruluna aittir.

Cumhuriyet Başsavcısı ile Başkan sözcüsü ve Askeri Yargıtay Başsavcısı Yüksek Mahkemeler hakkındaki hükümlere tabidirler.

(4) İstanbul Barosunun önerisi : «Madde 124 — Savaş durumu, ciddi ve yaygın nitelik taşıyan ayaklanma olması nedeniyle Bakanlar Kurulu süresi bir ayı aşmamak üzere yurdun bir veya birden fazla yerinde veya her yerinde sıkıyönetim ilan edebilir ve bunu hemen TBMM'e sunar, Meclis gerekli gördüğü zaman sıkıyönetim süresini kısaltabileceği gibi tamamiyle de kaldırabilir. Meclisler toplantıda değilse hemen toplantıya çağrılır.

Sıkıyönetim durumunda tabii yargı ilkesine aykırı işlemler uygulanamaz.

Sıkıyönetim ve genel olarak savaş durumunda, hangi hükümlerin uygulanacağı ve işlemlerin nasıl yürütüleceği, amaç ve nedene bağlı olarak özgürlüklere konacak kısıtlamaların nasıl olacağı ve savaş veya savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi halinde yurttaşlar için konulabilecek yükümlülükler kanunda gösterilir.

• TBMM'nin sıkıyönetimi onaylama kararına karşı Anayasa Mahkemesinde açılacak iptal davaları 15 gün içinde karara bağlanır».

VIII — Askeri Yargı:

Madde 138 — Askeri Yargı, Askeri Mahkemeler ve Disiplin Mahkemeleri tarafından yürütülür. Disiplin Mahkemeleri ile çalışmaları savaş durumu ile sınırlı olmak üzere Askeri Mahkemeler asker kişilerin askeri olan suçlarıyla bunların asker kişiler aleyhine veya Askeri Mahkemelerde yahut askerlik hizmet ve görevleriyle ilgili olarak işledikleri suçlara ait davalara bakmakla görevlidirler.

Askeri Mahkeme üyelerinin hâkimlik niteliğine sahip olmaları şarttır.

Savaş zamanında çalışan Askeri Mahkemeler asker olmayan kişileri ancak özel kanunda belirtilen askeri suçlardan ötürü yargılayabilirler. Askeri Mahkemelerin savaş hallerinde hangi suçlar, hangi kişiler yönünden yetkili olduğu kanunla gösterilir.

Askeri yargı organlarının kuruluşu, işleyişi, askeri hâkimlerin özlük işleri mahkemelerin bağımsızlığı, hâkimlik teminatı askerlik hizmetinin gereklerine göre özel kanunla düzenlenir.

B) YÜKSEK MAHKEMELER:

I — Yargıtay:

Madde 139 — Yargıtay Adliye Mahkemeleri savaş zamanında Askeri Mahkemelerce verilen karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.

Yargıtay üyeleri Yüksek Hakimler Kurulunca, Yargıtay 1. Başkanı ile 2. Başkanları ve Cumhuriyet Başsavcısı, Yargıtay Büyük Genel Kurulunca üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir.

Yargıtay 1. Başkanı ile 2. Başkanı ve Cumhuriyet Başsavcısının görev süreleri dört yıldır. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Yargıtayın kuruluşu, işleyişi, Başkan ve üyelerinin ve diğer mensuplarının nitelikleri kanunla gösterilir.

II — Danıştay:

Madde 140 — Bu maddenin son fıkrası asker kişilerin yönünden tabii yargı kuralına aykırı dâşmesi, sivil yargının yetkisini daraltması, hukuk devleti ilkesine aykırı olması nedenleriyle ve genel gerekçede ileri sürüldüğü gibi anti-demokratiktir. Metinden çıkarılmıştır.

Bu maddeye şu fıkra eklenmelidir.

Danıştayca iptaline karar verilen işlemler gerekçeli kararın taraflara tebliği ile birlikte karar tarihinden itibaren ortadan kalkar. Bu kararın yerine getirilmesi yürütmeden istenir.

Madde 141 — Yukardaki anlayışa göre kaldırılmıştır.

C) YÜKSEK HÂKİMLER KURULU:

I — Kuruluş:

Yüksek Hâkimler Kurulu 11 asil ve 3 yedek üyeden kuruludur. Asil üyelerden dokuzu ve yedek üyelerden ikisi Yargıtay Genel Kurulunca kendi üyeleri arasından, asil üyelerden ikisi yedek üyelerden biri TBB Genel Kurulunca kendi üyeleri arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile gizli oyla seçilirler.

Yüksek Hâkimler Kurulu, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile kendi içinden başkanını ve bölüm başkanlarını seçer.

Yüksek Hakimler Kurulu üyelerinin görev süresi dört yıldır. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Yüksek Hakimler Kurulu üyeleri görevleri süresince başka bir iş ve görev alamazlar.

Yüksek Hakimler Kurulunun kuruluşu, çalışma usülleri bölümleri ve bu bölümlerinin görevleriyle toplantı ve karar yeter sayıları Başkan ve üyelerinin aylık ve ödenekleri kanunla düzenlenir.

D) ANAYASA MAHKEMESİ:

I — Kuruluş:

a) Üyelerin seçimi:

Madde 145 — Anayasa Mahkemesi 15 asil ve 5 yedek üyeden kurulur. Asil üyelerden altısı Yargıtay, beşi Danıştay Genel Kurulunca kendi başkan ve üyeleriyle Cumhuriyet Başsavcısı ve Başkanunsozcüsü arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Bir üye, Sayıştay Genel Kurulunca kendi başkan ve üyeleri arasından aynı usulle seçilir. Cumhurbaşkanınca da üç üye seçilir. Cumhurbaşkanı bu üyelerden ikisini TBB Genel Kurulunun tam sayısının salt çoğunluğuyla ve gizli oyla göstereceği üç aday arasından seçer.

Anayasa Mahkemesi kendi üyeleri arasından gizli oyla ve salt çoğunlukla dört yıl için bir başkan ve bir başkanvekili seçer. Yeniden seçilmek caizdir.

Anayasa Mahkemesine asil ve yedek üye olmak için 40 yaşını doldurmuş bulunmak ve Yargıtay, Danıştay, Sayıştayda başkanlık, üyelik, başsavcılık, başkanunsozcülüğü veya üniversitelerde hukuk ve iktisat ve siyasi bilim alanlarında en az 5 yıl öğretim üyeliği veya 15 yıl avukatlık yapmış olmak şarttır. Anayasa Mahkemesine Yargıtay 2, Danıştay ile Yasama Mec-

lislerinin her biri birer yedek üye seçerler. Yedek üyelerin seçiminde de asıllarının seçimindeki usul uygulanır.

Anayasa Mahkemesi üyeleri resmi ve özel hiç bir görev alamazlar.

İİ — Görev ve Yetkileri:

Madde 147 — Fıkra 1 — Anayasa Mahkemesi, kanunları Yasama Meclisleri iç tüzüklerini ve Meclislerce verilen her türlü kararların Anayasaya Uygunluğunu denetler.

Fıkra 2 — Askeri Yargıtayın kaldırılmasına bağlı olarak Askeri Yargıtay üyeleriyle Askeri Yargıtay Başsavcısının Yüce Divan sıfatıyla yargılanmasını öngören deyimler fıkradan çıkarılmıştır.

IV — İptal Davası:

a) Dava Hakkı:

Madde 149 — Cumhurbaşkanı, son Milletvekili Genel Seçimlerinde geçerli oy sayısının en az % 5'ini alan ya da TBMM de temsilcisi bulunan siyasi partiler ya da bunların Meclis grupları; Yasama Meclislerinden birinin üye tam sayısının en az 1/6 tutarındaki üyeleri; Yüksek Hâkimler Kurulu, Yargıtay, Danıştay, Üniversiteler, Türkiye Barolar Birliği, kanunların, Yasama Meclisi iç tüzüklerinin ve Meclislerce verilen her türlü kararların Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal davası açabilirler.

V — Anayasa Mahkemesinin Kararları:

Madde 152 — Fıkra 1 — Anayasa Mahkemesi kararları kesindir. İptal kararları geriye yürümez.

Fıkra 2 — Anayasa Mahkemesince, Anayasaya aykırı olduğundan iptaline karar verilen kanun, iç tüzük veya kararların iptal edilen hükümleri karar tarihinde yürürlükten kalkar.

Geçici Madde 21 — Genel gerekçe ışığında yürürlükten kaldırılmıştır.

Anayasanın Değişimi:

Yeni Madde 155 — Olağanüstü hal ve sıkıyönetim dönemlerinde Anayasa değişikliği önerilemez ve Anayasa değiştirilemez.

NOT : İstanbul Barosunca kurulan Anayasa Komisyonunca hazırlanan raporda belirtilen gerekçe ve açıklamalar büyük oranda paylaşıldığı ve bu raporun Yüce Kurulun bilgisi içinde olduğu için, raporumuzda genel nitelikte tartışmalara yer verilmemiş ve her değişiklik önerimizin özel gerekçesi genellikle özet olarak maddeler altına alınmıştır.

**POZİTİF CEZA HUKUKUNA
İLİŞKİN ÖNTASARILAR**

**Türkiye Barolar Birliği'nin
İstanbul Olağanüstü Genel Kurulunca Seçilen
CEZA HUKUKU KOMİSYONU RAPORU**

17 Haziran 1977 gününde Genel Kurulca seçilen Komisyonumuz çalışmalarına görev bölümü yaparak başlamış, Komisyon Başkanlığına Av. Necla FERTAN, Raportörlüğe Av. Gülçin ÇAYLIGİL'in seçilmesinden sonra incelemesine TBB Yönetim Kurulu İstanbul ve İzmir Barolarınca hazırlanmış olan tasarıları esas olarak almıştır.

Ceza Yasası, Ceza Usulü Yargılamaları Yasası, Cezaların İnfazı Hakkındaki Yasa, Askeri Ceza Yasası, Askeri Mahkemeler Kuruluş ve Yargılama Usulü Yasalarında saptayabildiği Antidemokratik hükümleri kısa gerekçeleriyle aşağıda belirtmiştir.

Komisyonumuz saptadığı Antidemokratik hükümlerin dışında ceza yasamızda suçla ceza arasındaki, örneğın TCK. nun 50. maddesinde eşit olmayan orantılarında genel bir inceleme konusu yapılması gereğine inanmaktadır. Ancak bu ve benzeri konular Komisyona verilen görevin dışında olduğundan sadece bu konuya değinilmekle yetinilmiştir.

Yıllardır uygulamalarda görülen aksaklık ve Antidemokratik hükümlerin kaldırılması çabalarının olumlu bir sonuca bağlanması içten dileğımızdir.

KOMİSYON ÜYELERİ

Av. Fuat AKKOYUNLU	Gümüşhane Barosu
Av. Gülçin ÇAYLIGİL	İstanbul Barosu
Av. Hasan Basri GÜDER	İzmir Barosu
Av. İlhami GÜVEN	Ankara Barosu
Av. İsmet ÇALIK	Uşak Barosu
Av. Necla FERTAN	İstanbul Barosu
Av. Şerafettin KAYA	Muş Barosu
Av. Turgut BULUT	Bursa Barosu
Av. Turhan ÖZGÜNER	İçel Barosu
Av. Vedat BURCUOğLU	Balıkesir Barosu

T Ü R K C E Z A K A N U N U

Madde 11 ve 12 — TBB nin 8. nci Genel Kurul Toplantısında gerekçeleri açıklandığı üzere ölüm cezası; yaşama hakkının özüne dokunduğu gibi **«İnsan haysiyetiyle bağdaşmayan»** bir ceza olduğundan Anayasa'nın 11/2 nci ve 14/4 ncü maddelerine aykırıdır. Bu nedenle ceza çeşitlerini sayan 11 nci maddeden **«İdam»** kelimesi ve 12 nci maddenin tümü kaldırılmalıdır.

Türk Ceza Kanunu'nun öteki maddelerinde ve başka kanunlarda, faile idam cezası verileceğine ilişkin hükümler **«faile müebbet ağır hapis cezası verilir»** biçiminde değiştirilmelidir. (Anayasanın 64 ncü maddesinde T.B.M. Meclisine **«Mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermek»** görev ve yetkisini veren hüküm ölüm cezasının yasalardan çıkarılmasına bağlı olarak kaldırılmalıdır.

Madde 40/1 — Uygulamada, gözaltında bulunma süresi cezadan indirilmekte ise de kanuna bu konuda açıklık getirmek için 40/1 nci madde şu biçime sokulmalıdır : **«Tutukluluk ve gözaltı süreleri cezadan indirilir.»**

Madde 46/1 — Bir insan hareketlerinde ya serbesttir ya değildir. İkisinin ortası olamaz. Bu nedenle 46/1 nci maddedeki **«Şuurunun veya hareketinin serbestisini tamamen kaldıracak surette»** deyiminden **«tamamen»** sözcüğü çıkarılmalıdır.

Madde 46/3 — Suçu işlediği zaman akıl hastası olduğu saptanmış olan, bu nedenle ceza sorumluluğu bulunmayan bir kişi; kısa bir süre içinde iyileşse bile onu bir yıl muhafaza ve tedavi altında tutmak hukuk anlayışıyla bağdaşamaz. Bu nedenle, 46/3 deki **«Yalnız, maznuna isnat olunan suç ağır hapis cezasını müstelzim ise bu müddet bir seneden az olamaz.»** cümlesi kaldırılmalıdır.

Madde 47 — Bir insan hareketlerinde ya serbesttir ya da değil. İkisinin ortası olamaz. Bu nedenle **«Filli işlediği zaman şuurunun veya hareketinin serbestisini ehemmiyetli derecede azaltacak surette akli maluliyete»**

müptela olan» kimseye, azaltılarak da olsa, ceza verileceğini gösteren 47 nci madde kaldırılmalıdır.

Madde 54 ve 55 — Madde 54 te, yaş nedeniyle, müebbet ağır hapis **on seneye,** 24 yıllık ağır hapis yarıya (**12 yıla**) indiriliyor. **Madde 55 te** de, müebbet hapis **15 yıla,** 24 yıllık ağır hapis **üçte bire** kadar indirilerek **16 yıla** iniyor. Suçla ceza arasındaki bu orantısız durum giderilmelidir.

Madde 64/2 — Bu maddede müebbet hapis 20 yıla indirilirken, 24 yıllık ağır hapsin de sadece altıda biri indirildiğinden o da 20 yıla inmiş oluyor. Bu ikincisindeki indirim çoğaltılmalı, böylece suçla ceza arasındaki orantı sağlanmalıdır.

Madde 99/3 — Herkes; kendisi hakkında yapılmış olan bir şikâyetin haksızlığını ispat edebilmelidir. Bu, Anayasa'nın 31 nci maddesinin zorunlu bir sonucudur.

Oysa, 99/3 ncü maddede **«Kanunda yazılı haller müstesna olmak üzere, vazgeçme onu kabul etmeyen maznuna tesir etmez.»** demek suretiyle, kimi hallerde, şikâyetten vazgeçmenin sanık kabul etmese bile geçerli olabileceği belirtiliyor. Bu maddedeki **«kanunda yazılı haller müstesna olmak üzere»** deyimini, Anayasa'nın 31 nci maddesi hükmüne aykırı olduğundan kaldırılmalıdır.

Madde 141 ve 142 — Bu maddeler eylemi değil fikri, düşünceyi cezalandırmaktadır. Hukuk devletinde **«fikir suçu»** olamayacağından bu maddeler Anayasa'nın 2 nci maddesine aykırıdır. Ayrıca düşünce ve bilim özgürlüğünü de sınırladığından Anayasa'nın 20 nci ve 21 nci maddelerine de aykırıdır. Bu nedenlerle, kaldırılmalıdır.

Madde 143 — Bu madde derneğe girmek ve dernek kurmak hakkını hükümetin iznine bağlı tutmakla adigeçen hakları kısıtlamaktadır bu nedenle kaldırılmalıdır.

Madde 145/2 ve 3 — «Milli renkleri taşıyan her hangibir bayrak'ı ceza Kanununun tatbikatında Türk Bayrağı sayan.» bayraktan başka herhangi bir şey üzerinde bulunan milli renkleri tahkir kasdiyle bulunduğu yerden söküp kaldıran'a ceza veren hüküm; Anayasa'nın 12 nci maddesinde yazılı eşitlik ilkesine aykırıdır. Çünkü, bu madde: örneğin forması beyaz-kırmızı renkli olan bir spor kulübüne, Türkiye'deki öteki spor kulüplerine göre bir ayrıcalık tanımaktadır. Bu nedenle, 145/2 nci madde: **«Ceza Kanununun tatbikatında Türk Bayrağından maksat devletin resmi bayrağıdır.»** biçiminde değiştirilmeli, 145/3 kaldırılmalıdır.

Madde 151 — Kaldırılmalıdır.

Madde 153 — Antimilitarist ve dünya barışını silahsızlanmayı savunmaya yönelik düşünceleri cezalandırma sonucunu yarattığından Antidemokratiktir. Kaldırılmalıdır.

Madde 154 — Basın suçunun yayımla teşekkül etmesi ilkesine aykırılı yönünden Antidemokratiktir. Kaldırılmalıdır.

Madde 155 — Basın özgürlüğünü sınırlayıcı niteliği açık olduğundan ve madde müphem olduğundan kaldırılmalıdır.

Madde 158 ve 159 — Türk Ceza Yasasının 266., 480. ve 482 nci maddesindeki unsurlara göre demokratik esaslara uygun ölçülerde yeniden düzenlenmeli ve özellikle eleştiri hakkını ortadan kaldırmıyacak unsurlar belirtilmelidir.

Madde 162 — Kaldırılmalıdır.

Madde 163 — Bu madde de 141 ve 142 nci maddeler gibi, bir eylemi değil fikri, düşünceyi cezalandırmaktadır. Anayasa'nın 2 nci, 20 nci ve 21 nci maddelerine aykırıdır. Kaldırılmalıdır.

Madde 173/3 — Sürgün cezası; 647 Sayılı Kanunun geçici 2 nci maddesiyle kaldırılmış olduğu halde, 173/3ncü maddedeki «**Emniyeti Umumiye nezareti altına alınmak cezası**» sürgüne benzer bir nitelik taşımaktadır. Kaldırılmış bir cezanın başka bir adla sürüp gitmesini sağlamak sonucunu doğuran bu fıkra tamamen kaldırılmalıdır.

Madde 174 — 1961 Anayasası kişiye dokunulmaz. devredilmez temel haklar tanımıştır. Bu Anayasa'nın tanıdığı haklar nazara alınarak maddeye «**Kısmen**» kelimesinden sonra «**Anayasa'nın tanıdığı haklarını**» cümlesinin konması gerekir.

Madde 175 ve 176 — Layik bir devlette dinler arasında hiçbir ayırım olamayacağından bu maddelerde geçen «**Devletçe tanınmış olan dinlerden biri**» deyiminden «**devletçe tanınmış**» sözcükleri çıkarılmalıdır.

Madde 198/1 — Anayasa'nın 15 nci maddesine göre; «**Özel hayatın gizliliğine dokunulamaz**». Şu halde meşru bir neden olmadıkça sırrın ifşası mutlaka suç sayılmalıdır. Sırrın; «**ifşasında zarar melhuz olan**» ve «**olmayan**» diye çeşitlere ayrılmasına Anayasa cevaz vermez. Bu nedenle 198/1 den «**ifşasında zarar melhuz olan**» deyimi kaldırılmalıdır.

Madde 201 — Bu madde Anayasanın işçilere tanıdığı grev hakkını işçi-

lerin hukuka uygun yollarla ve sendika aracılığına başvurmaksızın uygulanmasını suç sayan ve 274 - 275 sayılı kanunlara aykırı olduğundan kaldırılmalıdır.

Madde 244 — Herhangi bir memur görevini kötüye kullanırsa cezası, 240 nci maddeye göre, 6 aydan başlar. Oysa, bir hâkim; görevini kötüye kullanarak, bir kimse hakkında kayırma veya kötülük amacıyla kanuna aykırı karar verirse onun cezası 244 ncü maddeye göre üç aydan başlar. Bu; hâkimlere tanınmış bir ayrıcalık niteliğinde olduğundan Anayasaya aykırıdır. Ayrıcalık kaldırılmalıdır.

Madde 296 — Muhabirlik, Türk Kamuoyunda şeref kırıcı bir hal sayıldığından bir kimseyi muhabirliğe zorlamak Anayasa'nın 10 ncu maddesine aykırı düşer. Bu nedenle, 296 nci maddede «**Her kim (. .) faili gizlemeye yardım eder, yahut hakkında yakalama veya tevkif müzekkeresi çıkarılmış olan bir kimsenin saklı bulunduğu yeri bildiği halde yetkili mercilere derhal haber vermez ise (. .) hapis cezasına mahkum olur.**» biçimindeki cümlelerin **Yahut** sözcüğünden başlayıp **Haber vermez** sözcüklerine kadar olan bölümü çıkarılmalıdır.

Madde 312 — Bu maddede yer alan «**cemiyetin muhtelif sınıfların umumunun emniyeti için tehlikeli bir tarzda kin ve adavete sürüklenme**» suçu çoğulcu demokratik ilkelere aykırıdır. Maddeden çıkarılmalıdır.

Madde 375 ve 383/2 — 455 nci madde; genel olarak tedbirsizlik ile ölüm neden olan kimseye verilecek cezayı iki yıl haptisten başlatır. Oysa 375 nci maddeye göre: Tedbirsizlikle meydana gelen su basması yüzünden ölüm sebep olan kimseye verilecek ceza altı aydan başlar.

383/2 maddeye göre de; yine tedbirsizlikle yangın veya batma sonucu «**Ölüm vukua gelirse**» faile verilecek ceza bir yıl ağır haptisten başlar. Tedbirsizliğin bu özel hallerini cezalandırmak için ayrı ayrı hükümler konması eşitlik ilkesine aykırıdır. Cezaların şahsa göreliği ilkesi 455 nci maddenin alt ve üst sınırları arasında hüküm verme yoluyla sağlanabileceğinden 375 nci maddenin ikinci cümlesiyle 383 ncü maddenin ikinci fıkrası kaldırılmalıdır.

Madde 421 — Anayasa'nın 12 nci maddesine göre; «**Herkes, cinsiyet gözetmeksizin kanun önünde eşittir**». Bu nedenle, 421 nci maddede «**Kadınlara ve genç erkeklere söz atanlar (. .) hapsolünür.**» cümlesinde «**genç**» sözcüğü çıkarılmalıdır.

Madde 424 — «Mağdur olanların içtimai mevki ve vaziyetlerine ve te-cavüzün şümul ve mahiyeti derecesine göre mahkemece takdir edilecek tazminat dahi ayrıca hükümlenur.» biçimindeki maddede «mağdur olanla-rın içtimai mevki ve vaziyetlerine ve» kelimeleri; eşitlik ilkesi gereği kaldırılmalıdır.

Madde 426 — Maddeye «Mezkur evrak ve eşya müsadere ve imha olu-nur» biçiminde yeni bir fıkra eklenmeli. Ayrıca «Bilim ve San'at eserleri bu madde kapsamı dışındadır» şeklinde bir fıkra daha ilâve olunmalı.

Madde 427 — 426 ncı maddeye yapılan ilâve karşısında bu madde ta-mamen kaldırılmalıdır.

Madde 429 — Bu maddede «Kadın» sözcüklerinin yerlerine «kimse» sözcüğü konarak Kadın Erkek eşitliği sağlanmalıdır.

Madde 434 — Eşitlik ilkesinin sağlanması için bu maddenin birinci ve ikinci fıkraları şu biçime sokulmalıdır.

Kaçırılan veya alıkonulan kimse ile sanık veya hükümlülerden biri ara-sında evlenme vukuunda sanık hakkında kamu davası ve hüküm verilmiş ise cezanın çektilmesi tecil olunur.

Zaman aşımı haddine kadar, kaçırılan tarafından haksız olarak vukua getirilmiş bir sebeple boşanmaya hükmedilirse takibat yenilenir.

Evvelce hüküm verilmiş ise ceza çektilir.

Madde 435 ve 436 — Medeni Kanun; 18 yaşını bitirmiş kimseyi reşit saydığı gibi Ceza Kanunumuz da cezaya tam ehliyet için 21 yaşın bitmesi koşulunu aramamış; 18 yaşın bitmiş olmasını yeter saymıştır. Böyle olunca, sanığa verilecek ceza bakımından mağdurun yaşının önem taşıdığı hallerde de sınırı 21 yaşa kadar uzatmamak, 18 yaşın bitmiş olmasıyla yetinmek ge-rekir. Sanığın, 18 yaşını bitirmekle tam irade serbestliğine ulaştığını kabul etmek, buna karşılık 21 yaşını bitirmemiş bir mağdurun ise iradesini serbest saymamak eşitlik ilkesine ve hukuk anlayışına ters düşer. Bu nedenle, 435 ve 436 ncı maddelerde mağdur için gösterilen «21 yaşını bitirmemiş olma» koşulu «18 yaşını bitirmemiş» diye düzeltilmelidir.

Madde 438 — Fuhşu kendine meslek edinen bir kadının da temel hak ve özgürlükleri herkesinki gibi Anayasanın güvencesi altındadır. Onun için böyle bir kadının zorla ırzına geçen ya da onu zorla kaçırılan kişinin ceza-sını azaltan 438 nci madde Anayasaya aykırıdır. Kaldırılmalıdır.

Madde 440, 441, 442, 443, 444, 445 — Zina, çağımızın demokratik huku-

kunda sadece bir boşanma sebebi olabilir. Bu nedenle Türk Ceza Yasası'nın 440 - 445 e kadar olan hükümleri kaldırılmalıdır.

Madde 453 - 475 — Yaşamak herkesin olduğu gibi gayri meşru çocukların da temel haklarından. Yeni doğmuş gayri meşru bir çocuğu öldürenin cezasını «**Namus kurtarmak**» gerekçesiyle indirmek; gayri meşru çocuğun yaşama hakkının inkârı demektir ki bu, Anayasa'nın 11 nci maddesine aykırı olduğu gibi hukuk devleti kavramıyla de bağdaşamaz. Bu nedenle Anayasanın 2 nci ve 11 nci maddelerine aykırı olan 453 ncü madde kaldırılmalıdır.

Yeni doğmuş bir çocuğu, «**namus kurtarmak**» gerekçesiyle terk edenlerin cezalarının indirilmesine ilişkin 475 nci madde de aynı gerekçelerle Anayasaya aykırı olduğundan bu madde de kaldırılmalıdır.

Madde 462 — Karısını, «**ağır ve şiddetli bir tahrikin husule getirdiği gazap'ın tesiri altında**» öldüren koca; 449/1 ve 51/2 nci maddeler uyarınca 15 yıldan aşağı olmamak üzere ağır hapis cezasına mahkûm edilir. Oysa, zina yapan karısını öldüren koca; 449/1 ve 462 nci maddeler uyarınca, ağır hapis cezasına değil hapis cezasına ve 15 yıla değil sadece 4 yıla mahkûm edilir.

Her iki katil de suç, karısının ağır ve şiddetli tahrikinin etkisi altında işlemiştir ve ikisinin de suçu aynıdır. Öyle olduğu halde biri 15 yıl ağır hapis cezasına çarptırılırken ötekinin sadece 4 yıl hapis cezasıyla kurtulmasını haklı gösterecek hukuka uygun bir gerekçe bulmak olanaksızdır. Zina eden kadının, yaşama hakkını zımnen inkâr anlamına gelen bu madde Anayasa'nın 2 nci, 11 nci ve 12 nci maddelerine aykırı olduğundan kaldırılmalıdır.

Madde 472 — Öteki çocuklarını beslemekte zorluk çeken bir kadın; bir çocuk daha meydana gelmemesi için, içi kan ağlayarak, meşru çocuğunu düşürürse 469 ncu maddeye göre 1 yıldan 4 yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılır. Meşru çocuğunu düşüren bu kadın için kanuni hiç bir hafifletici sebep yoktur. Oysa, bir kadın gayri meşru cinsi ilişkilerden olma çocuğunu düşürürse, bu suç «**şeref ve namusunu kurtarmak için**» işlediği gerekçesiyle 472. maddeye göre cezası üçte ikiye kadar indirilecektir. Buradaki açık adaletsizlik hukuk devleti kavramıyla bağdaşmayacak derecede büyüktür. Maddenin kaldırılması gerekir.

Madde 481 — Anayasa'nın 34 ncü maddesiyle ispat hakkı tanınmış olduğu halde, 481 nci maddenin ikinci fıkrasının birinci bendinde ispat hakkı: «**266, 267 ve 268 nci maddelerde beyan olunan haller müstesna olmak üzere**» tanınmıştır. Anayasaya aykırı bulunan bu istisnalar kaldırılmalıdır.

Madde 486/2 — Anayasa'nın 31 nci maddesi «Herkes meşru bütün vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle (...) savunma hakkına sahiptir». Hükümünü taşıdığı halde 486 ncı maddenin ikinci fıkrası; savunma hakkının özüne dokunur nitelikte bir sınırlama koymuştur. Bu fıkra da kalkmalıdır.

Madde 525 — Madde 173/3 deki gerekçe ile kalkmalıdır.

CEZALARIN İNFAZI HAKKINDA KANUN

Madde 1 — Ölüm cezası; yaşama hakkının özüne dokunduğu gibi insan haysiyeti ile bağdaşmadığından Anayasa'nın 11/2 ve 14/4 ncü maddelerine aykırıdır.

(Anayasa'nın 64 ncü maddesinde de ölüm cezasından söz edilmekte ise de Anayasa'nın bu hükmü de Anayasa'nın ruhuna aykırıdır).

Madde 2 — Ölüm cezası kaldırılınca ikinci madde hükümsüz kalacağından bu madde de kalkacaktır.

Ek Madde 2 — Şartla salıverme, izin gibi konularda ve hayati tehlike gösteren hastalık halinde tutuklular; hükümlülerin sahip oldukları hukuki olanaktan yoksun bulunuyorlar. Bu haksızlığı gidermek için Kanuna şu Ek Madde 2 eklenmelidir :

«Ek Madde 2 — Bir aydan fazla tutuklu kalan sanıklar, mahkumiyet hükümlerinin kesinleşmesi beklenmeden bu kanun hükümlerine tabi tutulurlar.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 399 ncu maddesi bu tutuklular için de geçerlidir.»

CEZA MUHAKEMLERİ USULÜ YASASI

Madde 14/2 — Anayasamızın 132. maddesine göre, hiçbir kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hakimlere emir ve talimat veremeyeceğinden, «Amme emniyeti için dava naklini istemek Adliye vekiline aittir» fıkrası kalkmalıdır.

Madde 61 — Anayasanın 19/3. maddesine göre kimse dini inanç ve kanaatlarını açıklamaya zorlanmayacağından, tanığa dininin sorulması anti-demokratiktir. Bu nedenle 61. maddedeki «dini» sözcüğü kalkmalıdır.

Madde 86 — 2 nci fıkraya şu cümle ilâve edilmelidir.

Kitap, Dergi ve gazete yayını yoluyla işlenen suçlarda subut vasıtalarından olmak üzere sadece yeteri kadar nüsha zabıt olunabilir. Toplama niteliğinde zabıt kararı verilemez.

Madde 104/3 — Anayasa'nın 30. maddesine göre tutuklama ancak zorunlu hallerde başvurulacak bir önlemdir. 104/3 önlem değil adeta ceza niteliğindedir. Bu nedenle kalkmalıdır.

Madde 107 — Anayasa'nın 30. maddesine göre tutuklanan veya yakalanan kimsenin durumu hemen yakınlarına bildirileceğinden 107. maddedeki «**tutuklamanın gayesini ihlâl etmemek şartıyla**» ve «**tutuklanan isterse**» kısımları kalkmalıdır.

Madde 108/5 — 1961 Anayasası'nın 30. maddesinde, yakalanan kişinin engeç 24 saat sonra yargıç önüne çıkarılması zorunluysen 12 Mart döneminde gerek Anayasa'nın bu maddesinde gerek usul yasasında yapılan değişiklikle bu süre çok uzatılmıştır. Anayasa'nın 14. maddesine aykırı olan bu durumun giderilmesi için yargıç önüne çıkarılma süresi 24 saate indirilmelidir.

Madde 117/son — Bir kısım tutukluların kefaletle salıverilmelerini önleyen bu fıkra Anayasa'nın eşitlik ilkesine aykırıdır. Esasen bu fıkranın gönderme yaptığı 200. maddenin son fıkrası Anayasa Mahkemesince kaldırılmış olduğundan, bugün uygulama alanı kalmamıştır. Bu nedenle kaldırılmalıdır.

Madde 128/2 — 108. maddede belirttiğimiz gerekçe uyarınca bu fıkradaki «**7 gün içinde**» deyimini «**24 saat içinde**» olarak değiştirilmelidir.

Madde 138 — Bu madde yalnız 15 yaşını bitirmemiş olanlara ve akıl ve bedence sakat bulunanlara mahkemece müdafii tayin edilebileceğini kabul etmiştir. Oysa Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine göre, parası olmasa da herkesin kendisini bir müdafii ile savundurma hakkı vardır. Bu nedenle madde şu biçimde değiştirilmelidir :

«Sanığın müdafii yoksa mahkemece kendisine bir müdafii tayin olunur. Sanığın geliri yoksa adli yardımdan yararlanır. Parası varken kendisine bir müdafii tayin etmemişse, tarifede yazılı asgari ücret kendisinden alınır.»

Madde 143/1 — Maddenin 1. fıkrası bugünkü durumuyla Anayasa'nın 31. maddesindeki savunma hakkını sınırlandıran bir maddedir. Fıkra şu şekilde değiştirilmelidir :

«Müdafii soruşturmanın her safhasında davaya ilişkin her çeşit yazı ve belgeleri incelemek hakkına sahiptir.»

2. ve 3. fıkra kaldırılmalıdır. 4. fıkra aynen kalmalıdır.

Madde 144/1 — Anayasa'nın 31. maddesindeki savunma hakkı uyarınca 144/1. madde şu biçimde değiştirilmelidir :

«Gözüne alınan veya tutuklu bulunan kişi müdafii ile her zaman görüşebilir ve muhabere edebilir.»

Madde 148/3-4 — Anayasa'nın 137. maddesine göre Savcılar yalnız idari görevleri yönünden Adalet Bakanlığına bağlıdır. Yargısal işlem ve kararlarında bağımsız olmaları gerekir. Bu nedenle Adalet Bakanı ve Valilerin, Savcılara dava açmaları için istemde bulunmalarına ilişkin 3. ve 4. fıkralar kaldırılmalıdır.

Madde 154/1 — Savcıların yargısal işlemlerinde bağımsız olmalarına ilişkin gerekçe Savcılara bu konularda yardımcı olan zabıta kuvvetleri için de geçerlidir.

Bu nedenle bağımsız bir adli zabıta kurulmalı ve 154/1. maddenin son cümlesi şu biçimi almalıdır.

«Gerek doğrudan doğruya ve gerek adli zabıta makam ve memurları vasıtasıyla her türlü soruşturmayı yapabilirler.»

Madde 180 — Anayasa'nın 31. maddesindeki savunma hakkı uyarınca bu maddeye şu fıkra eklenmelidir :

«Bu muamelelerin yapılması sırasında sanık ve müdahil müdafii de hazır bulunabilir.»

Madde 185/2 — 143. ve 180. maddelerde önerdiğimiz değişiklikler uyarınca 185/2. fıkradan «müdafii» sözcüğü kaldırılmalıdır.

Madde 189 — 143. maddedeki gerekçeyle 189. maddeye «Cumhuriyet Müddeiumumisin'den sonra» ve «müdafii» sözcükleri eklenmelidir.

Madde 221/2 — Anayasanın 31. maddesindeki savunma hakkını sınırlandıran şu cümle kaldırılmalıdır :

«141. maddede yazılı hal müstesna olmak üzere müdafii manii çıkması talik talebi için maznuna bir hak vermez.»

Madde 232/1 — Anayasa'nın 31. maddesi uyarınca sanığa savunma hakkını tam olarak sağlamak amacıyla 232. maddenin ilk fıkrasının ilk cümlesi şu biçimi almalıdır :

«Tanık ve bilirkişilere Cumhuriyet Savcısı, sanık müdafii ve müdahil vekili doğrudan doğruya sorular sorabilirler». Bu taktirde sözcüklerinden itibaren fıkra aynen kalacak.

Madde 233/2 — 232/1. madde de önerdiğimiz değişiklik nedeniyle, uygulama alanı kalmıyan 2. cümle kaldırılmalıdır.

Madde 318 — Anayasa'nın 31. maddesine göre herkes davacı veya davalı olarak iddia ve savunma hakları meşru bütün vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle kullanabileceğinden sanık müdafinin mürfaada bulunup, müdahil vekilinin bulunamamasına ilişkin hüküm Anayasaya aykırıdır. Bu nedenle maddenin ilk cümlesinde maznunun sözcüğünden sonra «veya müdahilin» sözcüklerinin; ikinci cümlesinde «mazzuna» sözcüğünden sonra «ve müdahile» sözcüklerinin eklenmesi gerekir.

Anayasa'nın savunma hakkına ilişkin aynı maddesi gereğince tutuklu sanık da müraafada hazır bulunabilmelidir. Bu nedenle 2. fıkra kaldırılmaktadır.

Madde 339/2-3 — Şeref ve haysiyet kırıcı bir suçtan dolayı mahkûm olmuş bir kişinin yakınlarını bu hükmün yanlışlığını ortaya koymak hakkından yoksun bırakmak Anayasa'nın 14. ve 31. maddelerine aykırıdır, bu nedenle 1. fıkra kalmalı, 2. fıkra şu biçimi almalıdır :

«Kâfi yeterli kanıt varsa mahkeme yeniden duruşma yapmaksızın mahkûmun derhal beraatine karar verir.»

3. fıkra kaldırılmaktadır.

Madde 354/son — 143. madde için önerdiğimiz değişiklik uyarınca son fıkradan «hakimin müsaadesiyle» sözcükleri kaldırılmaktadır.

Madde 378 — Anayasa'nın 31. maddesi uyarınca bu maddeye şu fıkra eklenmiştir :

«Savcı ve müdafî duruşmadan çıkarılamaz.»

1696 SAYILI YASAYLA GETİRİLEN EK MADDELER

Ek Madde 2 — Hukukun genel ilkelerinden biri olan «masumluk karnesi»ne aykırı olarak ispat külfetini sanığa yükleyen bu madde kaldırılmaktadır.

ASKERİ CEZA YASALARI

Askeri Yargı'nın demokratik hukuk prensipleri ile açıklanması olanaksızdır.

Askeri Yargı'da sanıkların sıfatı bakımından ayrı yasaya, ayrı usule, ayrı mahkemeye tabi olması anlayışı vardır. Bu anlayış, tabii hakim ilkesine ve İnsan Hakları Beyannamesinin, «gerek koruma gerek cezalandırmakta kanun herkes için ayındır.» diyen 6. maddesine aykırı düştüğü gibi,

Askeri Yargı, Anayasa'nın «Kanun önünde eşitlik» ilkesini koyan 12. maddesine de aykırıdır.

Askeri Mahkemelerde hakim olmayan bir üyenin bulunuşunu ve Askeri Hakimler Yasasını dikkate aldığımızda, Anayasa'nın 7 ve 14. maddelerine aykırılık açıkça gözükmektedir.

Askeri görevin özelliklerine uyan bir mahkeme anlayışı kabul edilebilir. Fakat Askeri Mahkemelerin yetkilerini, bu mahkemelerin kuruluşunu açıklayan fikirleri aşan şekilde, genişleten anlayışta mahkemeleri düzenleyen yasa hükümlerinin değiştirilmesi zorunludur.

Özellikle, **sivil kişilerin Askeri Yargı'da yargılanmaları yolunun kapatılması demokratik hukuk devleti gereklerindedir.**

Siyasi Mahkeme olarak Askeri Mahkemelerin görevlendirilmesi tatbikatı Anayasa'nın başlangıç hükümlerine aykırıdır.

Tatbikatta, yürürlükte olan yasalar izin vermediği halde, sivillerin bir kısım basın suçlarına da Askeri Yargıda bakılmaktadır. Yasalara aykırı olan bu uygulama, aynı şekilde, Anayasa'nın başlangıç hükümlerine ve genel hukuk ilkelerine de aykırıdır.

Tatbikatta, yürürlükte olan yasalar izin vermediği halde, sivillerin bir kısım basın suçlarına da Askeri Yargıda bakılmaktadır. Yasalara aykırı olan bu uygulama, aynı şekilde, Anayasa'nın başlangıç hükümlerine ve genel hukuk ilkelerine de aykırıdır.

ASKERİ CEZA KANUNU **(1632 Sayılı)**

Madde 1 — Ölüm cezası, (T.C.K. kaldırılmasını istediğimiz gerekçelerle) «**insan haysiyeti ile bağdaşmayan**» bir ceza olduğundan, Anayasa'nın 11/2. ve 14/4. maddelerine aykırı olduğundan kaldırılmalıdır.

Bu yasanın diğer maddelerinde yazılı olan (Örneğin 20., 55., 56., 60) ölüm cezaları da kaldırılmalı, yerine müebbet hapis cezası konmalıdır.

Madde 7/C — 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası'nın 18. maddesi değiştirilerek, «**savaş hali**» durumunun yalnızca (fiili savaş durumu) ile sınırlandırılması gerekmektedir.

Madde 26 — «Katıksız hapis» cezası Anayasa'nın 14. maddesine aykırı olduğundan kaldırılmalıdır.

Madde 47/A — Maddenin anılan bendindeki bazı suçlara verilecek cezaların tecil edilmeyeceğine değinen hüküm Anayasa'nın eşitlik ilkesine ve Hakimlerin bağımsızlığı ilkesine aykırı olup kaldırılmalıdır

Madde 148/B — TCK. 141. ve 142. maddelerinin kaldırılması gerektiği düşüncesi karşısında bu madde de kalkmalıdır.

Ek Madde 1 — Askeri Yargı'nın sınırlarını genişletmekte ve yargı birliği kuralını da zedelemektedir. Kaldırılmalıdır.

Ek Madde 2 — Bu madde de, Askeri Yargı'nın sınırlarını genişletmekte, yargı birliği kuralını zedelemektedir. Kaldırılmalıdır.

ASKERİ MAHKEMELER KURULUŞU VE YARGILAMA USULÜ KANUNU (353 Sayılı)

Madde 2 — Askeri Mahkemelerin kuruluşunda, hakim olmayan bir subay üyenin bulunması, Anayasa'da yer alan kişi dokunulmazlığı, hakimlik teminatı, mahkemelerin bağımsızlığı, hakimlik niteliği, kavramları ile bağdaşmamaktadır. Bu nedenle, bu madde Anayasa'nın 14., 132., 133., 134. maddelerine aykırıdır.

Madde 3 — Bu madde de 2. madde için açıkladığımız nedenlerle Antidemokratiktir.

Madde 5 — Bu madde de 2. madde için açıkladığımız nedenlerle Antidemokratiktir.

Madde 11 — Asker olmayan kişilerin, Askeri Mahkemelerde yargılanmalarını öngören bu madde, raporumuzun «giriş» kısmında açıkladığımız nedenlerle kaldırılmalıdır.

Özellikle, bu maddenin (D) bendi, yargı birliği kuralını açıkça ihlal etmektedir. Aynı zamanda, Anayasa'nın 7. maddesine ve kanun önünde eşitlik ilkesini getiren 12. maddesine aykırıdır. Bu madde, «**kişi dokunulmazlığı ve hürriyetlerinin ancak hakim kararı ile kayıtlanabileceğini**» söyleyen 14. maddesine aykırıdır. Bu madde ile Askeri Yargı'nın yargılama sınırları da genişletilerek demokratik hukuk ilkelerine ters düşmüştür. 8.6.1972 tarihinde değiştirilen bu maddenin kaldırılması Anayasa'nın ve demokrasinin genel prensipleri gereğidir.

Madde 52/son — 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun 18. maddesinin değiştirilerek, «**Savaş hali**»nin, yalnızca fiili savaş hali durumuna münhasır bırakılması gerekmektedir.

Madde 71/D — Bu madde, Anayasa'nın genel ilkelerine ve C.M.U.K. genel prensiplerine aykırıdır. Bu madde, C.M.U.K. 104. maddesinin değiştirilmesi için ileri sürdüğümüz gerekçeler doğrultusunda değiştirilmelidir.

Madde 72/1-2 — Bu maddenin 1. ve 2. fıkraları, her türlü suçlarda gözaltı süresi en fazla 24 saat olarak değiştirilmelidir.

Bu maddenin değiştirilmesi gerekçesini, C.M.U.K. da buna tekabül eden maddelerin değiştirilmesi gerekçesinde açıklamış bulunuyoruz.

Madde 80 — Bu madde de gözaltı süresi her türlü suçlarda 24 saat olarak değiştirilmelidir.

Madde 85 — 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununun 18. maddesi, «savaş hali» yalnızca fiili savaş hali ile sınırlı kalmak üzere değiştirilmelidir.

Madde 87 — C.M.U.K. 138. maddesinde önerdiğimiz «mecburi müdafilik» sistemi bu madde ile de aynı nedenle getirilmelidir.

Madde 90 - 91 — C.M.U.K. 143. ve 144. maddelerinde önerdiğimiz şeklin doğrultusunda bu maddeler de değiştirilmelidir.

Madde 116/1 — 2. madde için açıkladığımız nedenlerle bu madde kaldırılmalıdır.

Madde 120/son — 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun 18. maddesi, «savaş hali» yalnızca fiili savaş hali ile sınırlı kalmak üzere değiştirilmelidir.

Madde 136/4 — 1972 de eklenen ve savunma hakkını kısıtlayan bu fıkra kaldırılmalıdır.

Madde 143 — 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun 18. maddesi «savaş hali» yalnızca fiili savaş hali ile sınırlı kalmak üzere değiştirilmelidir.

Madde 145 — C.M.U.K. 232. maddesi için önerdiğimiz değişiklik doğrultusunda bu madde de değiştirilmelidir .

Madde 153/ son ve Madde 160/son — 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanununun 18. maddesi, «savaş hali» yalnızca fiili savaş haliyle sınırlı kalmak üzere değiştirilmelidir.

Madde 177 — Bu madde, teyp bandını da tutanak yerine kullanabilme olanağını getirmektedir ki bu da delil sistemimize aykırıdır.

Madde 245 — Bu maddedeki ölüm cezası yukarıda açıkladığımız nedenlerle kaldırılmalıdır.

**ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK
YASALARINA İLİŞKİN RAPOR**

ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK YASALARI İLE İLGİLİ KOMİSYON RAPORU

Sayın Başkanlığa,

Komisyon çalışmalarına başlarken Çalışma ve Sosyal Güvenlik Yasalarından :

1475 Sayılı İş Yasası

274 Sayılı Sendikalar Yasası

275 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası

506 Sayılı Sosyal Sigortalar

yasasını gündem maddesi çerçevesinde inceleme konusu yapmıştır. Ancak Deniz İş Yasası, Basında Çalışanlarla İlgili Yasa ve Sosyal Güvenlikle ilgili diğer yasalara bazı atıflar yapmakla yetinmek zorunda kalmıştır. İnceleme konusu yasalar için önerilen ilkelerin benzer yasalar içinde geçerli olduğu görüşünü saptamakla yetindiğimiz için kısa süreli bir çalışmadan dolayı Genel Kurulun Komisyonumuzu başışlıyacağını ümit ediyoruz. Komisyonumuz çalışmalarına Barolar Birliği, Başkanlık ve Yönetim Kurulu raporunu, İstanbul Barosu ile İzmir Barosu'nun hazırladığı ön çalışmaları, inceleme konusu yasaları ve Anayasa'yı esas almış, uygulamanın öğrettiği bilgileri, genel hukuk ilkelerini gözönünde tutmuştur.

Çalışma ve Sosyal Güvenlikle ilgili Yasaların demokratikleştirilmesi aşağıda saptanan sıra ile ele alınmıştır.

Çalışmalarımızda hükümler sadece Anayasaya aykırılıkları açısından değil, Anayasaya uygunluğu gözönüne alınarak incelenmiştir. Özellikle bir ölçü dahilinde çalışmalar sürdürülmüştür.

K O M İ S Y O N

Başkan	:	Av. Cengiz İLHAN
Raportör	:	Av. Ayten DİK
Sözcü	:	Av. Alp SELEK
Üye	:	Av. Müşir Kaya CANPOLAT
Üye	:	Av. İhsan SARAÇLAR
Üye	:	Av. Mahver ÖZTOP
Üye	:	Av. Aziz Behçet ÇOMAKOĞLU

İŞ YASASI İLE İLGİLİ RAPOR

Ayrıcalık tanınmaksızın tüm çalışanların İş Kanunu kapsamına alınması gerekir. Kişilerin çalıştıkları işler bakımından ayrıma tabi tutulması Anayasa'ya aykırıdır. Bu nedenle 1475 sayılı Yasanın 5 nci maddesi, 854 sayılı Yasanın 1 nci maddesi, 5953 sayılı Yasanın 2 nci maddesi, Anayasa'nın eşitlik, çalışmanın korunmaya değer olması ilkesine aykırı olup kaldırılması gerekir (Anayasa M. 42/2, 2, 8). Anılan kanunların kapsamıyla ilgili hükümleri bu ilkeye göre düzenlenmelidir.

İş Güvencesi (İş.K.M.13) — Anayasa'nın 42 nci maddesine göre Devlet çalışmayı korur; çalışma hayatının kararlılık içerisinde gelişmesi için sosyal ve iktisadi tedbirleri alır. Bu nedendir ki Devletimiz 1475 Sayılı Yasa ile çalışma hayatını düzenlemiş, sözleşme serbestisini sınırlamıştır. Ne var ki bu sınırlandırmada sebepsiz fesih müessesesi kabul edilerek çalışanların güvenceleri tam gerçekleştirilememiştir.

Bu gerçekleşme 1475 sayılı Yasada aynı zamanda fesih sebeplerinin de belirlenip teker teker sayılması ile mümkün olacaktır. Yani taraflar iş sözleşmesini ancak yasa da belirlenen sebeplerin varlığı halinde fesh edebileceklerdir. Şüphesiz bu sebeplerin varlığı konusunda taraflar arasında çıkacak anlaşmazlığın çözüm yeri bağımsız yargı organıdır.

Bu düzenleme Anayasa'nın 40 ncı maddesinde yazılı çalışma ve sözleşme hürriyeti hükümlerine uygundur.

Madde 17 — İş Kanunu'nun 17 nci maddesinde yazılı kıdem tazminatı verilmeden fesih sebebi üzerinde uzun boylu tartışılabilir. Ne var ki asıl sorun, hangi nedenle olursa olsun işçinin, yılların emeği ile kazandığı kıdem tazminatı hakkında mahrum edilmesi sorunudur.

a) Kıdem tazminatı Anayasa ve Kanunlardan gelen objektif bir haktır. İşçinin, işverene veya işyerine karşı sübjektif bir davranışı sonucu bu hakkını yitirmesi söz konusu olmamalıdır. Bu, kazanılmış bir hakkın ortadan kaldırılması anlamına gelir.

b) Bu, diğer yönden kanunsuz ceza hükmüdür. Zira işçi kusurlu davranışı nedeniyle kıdem tazminatından yoksun kılınarak mal varlığı ile cezalandırılmaktadır.

c) İşçinin kusurlu davranışı nedeniyle işverenlerin sebepsiz zenginleşmelerine yolaçan bu hükmü hukuk ilkeleri yönünden açıklamak mümkün değildir.

d) Bu durum bir başka yönden de eşitlik ilkesine aykırılık göstermektedir.

Madde 12 — Deneme süresinin sözleşme ile uzatılabilmesi, örgütlü işçi ile örgütsüz işçi arasında ayırım getirmekte, örgütsüz işçinin kısa bir süre de olsa Yasal haklardan yararlanma olanağını ortadan kaldırmaktadır. Bu bakımdan 12 nci maddedeki ikili süre Anayasa ve hukuka uygun görülmemiştir. Tek bir süre uygulanmalıdır. 2. fıkra kaldırılmalıdır.

Madde 13 : Asgari Ücret — Asgari ücretin tesbiti sosyal adalet ilkelelerinin Anayasa'nın 41., 42. ve 45. maddelerinin gereğidir. Aynı gerek, asgari ücretin takdir ölçülerle değil, objektif olarak tesbitini zorunlu kılar. Oysa 1475 sayılı yasanın 33. maddesi, takdire büyük olanak tanımakla bu zorunluluğu önemsememiştir. Bu bakımdan Anayasa'ya uygun değildir, uygun hale getirilmelidir. Asgari ücretin tesbitinde objektif ölçüler benimsenmelidir. Öte yandan, sosyal adalet ilkesine göre, asgari ücretin vergilendirilmesine geçerli bir izah tarzı bulmak mümkün değildir .

Madde 14 : Kıdem Tazminatı — 14/1. maddede kabul edilen kıdem tazminatının miktarı aynı maddenin bir diğer fıkrasında getirilen hükümlerle kayıtlanmıştır. Bū hüküm kazanılmış bir hakkı keyfi bir tavanla sınırladığı gibi Anayasa'nın 42 nci maddesindeki çalışmanın korunması ilkesiyle de bağdaşamaz.

Madde 28 — Asgari ücret işçinin asgari yaşam koşuludur. Asgari yaşam koşulunun tüm olarak haczedilmemesi ise Anayasa ve Genel Hukuk ilkelerinin bir gereğidir.

1475/28, 854/32 maddeleri bu ilkeye göre düzenlenmelidir.

Ücretli İzin (1475/49 ve 56) — Ücretli yıllık izin, Anayasa'nın 44 ncü maddesine göre çalışan her kişinin Anayasal bir hakkıdır. İzin süresinin çalışma süresi ile orantılı olarak artması ve bunun kanunlarla düzenlenmesi bu Anayasal hakkın bir gereğidir. Ne var ki, 1475 sayılı Yasada izin süreleri kişinin toplam çalışma süresine göre değil, son çalıştığı iş yerindeki süreye göre düzenlenmiş, böylece Anayasaya uygun olmayan bir durum yaratılmıştır.

1475/49. madde; izin süreleri kişinin toplam çalışma sürelerinin hesabına katılması suretiyle düzenlenmeli, iş hayatı, kıdem esas alınarak Anayasaya uygun hale getirilmelidir.

Öbür taraftan 1475 sayılı Yasanın 56. maddesi de (854/40) işçinin izin hakkını ve ücretini ortadan kaldıran bir hükümdür. Bu hükmün kazanılmış

hak ilkesiyle bağdaştırılması olanaksızdır. Anayasa ve Genel Hukuk ilkele-
rine aykırı olan bu hükmün kaldırılması gereği kesin olup tartışılmaz.

Not : Diğer iş mevzuatının da buna uygun olarak düzenlenmesi gere-
kir.

Hafta Tatili (1475/61-a) — Kanun gereği olarak Cumartesi günü de
hafta tatili kapsamı içine alınmıştır. Eşitlik ilkesinin bir sonucu olarak Cu-
martesi gününün tatil olarak kabulü İş Kanunu bakımından da zorunludur.
Bu ilke doğrultusunda hareket edilerek ve memurlar ile Toplu Sözleşmeden
yararlananlar örneği de gözönüne alınarak çalışma saatinin haftada 40 saat
ve Cumartesi gününün tatil olarak kabulü İş Kanunu ile Pekiştirilmelidir.

Maddenin bu şekilde muhafazası eşitlik durumuna hukuki dayanak
sağlamamaktadır.

Ücret Kesintisi Cezası (1475/32) — Cezalandırma, Hukukumuzda göre
mutlaka yasaya dayandırılması gereken bir haktır ve ancak yargı yetkisini
kullanan bir organ tarafından verilebilir. İşverene, hem de tek taraflı olarak
ceza verme yetkisinin ve hakkının tanınması eşitlik ilkesine aykırı olduğu
gibi bir bakıma bir kamu yetkisinin kullanılması sonucunu doğurmaktadır

Anayasa'ya aykırı olan bu maddenin kaldırılması gerekmektedir.

Ceza Hükümleri (1475/97) ve Diğerleri — Önemli olan sadece bir hak-
kın tanınması ve düzenlenmesi değil aynı zamanda etkinliğinin ve geçerli-
ğinin sağlanmasıdır. Nitekim 1475 sayılı Yasa, düzenlediği iş yaşamında ge-
tirdiği kuralların etkinliğini sağlamak için cezaî müeyyideler de öngörmüş
bulunmaktadır. Ne var ki, günümüz koşullarında, bu cezalar yetersiz kal-
makta; yetersizlik, İş Yasasının etkinliğinin tartışılmasına dek uzanmakta-
dır.

Cezaların günün ekonomik koşullarına uygun hale getirilmesi İş Kanu-
nunun etkinliğinin sağlanması için gereklidir

**İcra ve İflas Yasası Bakımından İşçi Ücretleri, Kıdem Tazminatı, Diğer
Tazminat Alacakları** — İc. İf. Yasası, haciz ve iflas hallerinde, işçi ücretleri,
kıdem tazminatı ve diğer tazminat alacakları bakımından yeterli güvenceyi
sağlayamamaktadır. Bilindiği üzere, hacze iştirak dereceleriyle iflas halin-
de alacakların sırasında işçinin sadece altı aylık ücreti birinci sırada olup
kıdem tazminatları ve diğer tazminat alacakları adi alacak işlemi görmek-
tedir. Bu da uygulamada, çalışanların kıdem tazminatlarını ve diğer tazmi-
nat alacaklarını yeterince tahsil edememeleri gibi bir sonuç yaratmaktadır.
Kıdem tazminatı Anayasal ve objektif bir alacak hakkı olduğuna göre, bu
tazminatın tahsili bakımından yeterli güvencenin getirilmesi, alacağı kanunî

rehin hakkı ile pekiştirilerek İcra ve İflas Yasasında bu doğrultuda değişiklik yapılması ve İş Yasasının ilgili hükümlerinin, işçi alacaklarının kanuni rehin hakkı güvence altına alınması gerekmektedir. Şüphesiz bu da yeterli değildir. Konu bu açıdan, daha ayrıntılı ve Türk Mevzuatı gözönüne alınarak bir araştırma ile çözümlenmelidir.

Hizmet Akdine Aykırılık — İşçi ile işveren arasındaki hizmet akdine, işveren tarafından aykırı davranışta bulunulması ve bu aykırılık nedeniyle işçinin Genel Hukuk hükümlerine göre bir tazminata hak kazanması halinde, bilindiği üzere, yargı organları Borçlar Yasası'na göre hüküm tesis etmektedirler. Ancak, işçi ile işveren arasındaki hizmet akdinden ve işverenin akde aykırı davranışından doğan alacak, yukarıda belirtildiği gibi, tamamen Borçlar Yasasından doğmakta ve işverenin işçiye karşı akdi bir yükümlülüğünü oluşturmaktadır.

Uygulamada, işçiye sosyal güvenlik kurumlarından iş kazası yada meslek hastalığı nedeniyle tanınan hakların, işçinin hizmet akdi dolayısı ile teşekkül etmiş alacağından mahsup edildiği görülmektedir. Devletin işçiye tanıdığı sosyal güvenlik ile işçinin hizmet akdinden doğan alacağının, işveren yararına olarak birbirine karıştırılması, aslında, işçinin akdi haklarına bir müdahaledir.

Bu müdahaleyi haklı kılacak kutsal bir ilke düşünülemez. Bu nedenle, müdahaleyi ortadan kaldıracak, işçinin işverenden olan ve işverenin hizmet akdine aykırı davranışından kaynaklanan alacaklarını tastamam ve eksiksiz olarak almasını sağlayacak bir hüküm yasalarımıza getirilmeli ve uygulamada görülen olayın Anayasal ilke ile çelişen yönü ortadan kaldırılmalıdır. Akitten doğan haklara şu yada bu nedenle müdahalenin, Anayasa ve Hukuk ile bağdaştırılmıyacağı görüşüdeyiz.

İbra ve Kaydı İhtirazi — İbra, eşit koşullarda geçerlilik kazanabilecek hukuki bir müessesedir. Bir başka deyişle, akit serbestliğini esas alan Klasik Borçlar Hukukuna ait bir müessesedir.

Oysa, İş Hukuku, İş Yasaları, çalışanların çalıştıranlara oranla ekonomik bakımdan büyük ölçüde güçsüz olmaları nedeniyle irade özgürlüklerinin sınırlı bulunduğu gerçeğinden, yani bir dengesizlikten kaynaklanmakta ve Anayasamızın çalışma hayatının düzenlenmesine ilişkin ilkeleri de çalışanlar ile çalıştıranlar arasındaki bu dengesizliğin giderilmesi amacına yönelik bulunmaktadır.

Bir yandan, dengeli bir çalışma hayatı düzenlemek, öte yandan, ekonomik güçsüzlükleri tartışma götürmez kişilerin irade serbestliğine sahip bulduklarını var sayarak Klasik Borçlar Hukukunun **ibra ve kaydı ihtirazi** müessesesine iç ilişkilerinde de geçerlilik tanımak, bağdaştırılması çok

güç bir durum yaratmak, çelişkilere çelişki katmaktır. Bu bakımdan, emeğin sermaye karşısında korunması Anayasa ilkesi ile ibra ve kaydi ihtirazi müessesesini bugünkü biçimiyle bağdaştırmak bizce olanaksızdır.

Sonuç olarak, İş Yasasına açık ve seçik bir hüküm konularak klasik ibra ve kaydi müessesesi çalışanlar yararına düzenlenmeli ve işverenin ibra etse ve kaydi ihtirazi koymasa bile çalışan kişilere, işçilere, maddi durumu ve alacaklarını, ibradan sonra da, talep edebilmek ve kanıtlandırabilmek hakkı tanınmalıdır.

Zamanaşımı — Yukarıdaki gerçeklere, zamanaşımının başlangıcı bakımından da değer verilmelidir. Borçlar Yasasının 132/4. maddesinde hizmetçiler için öngörülen zamanaşımının hizmet süresinin bitiminden itibaren işlemeye başlaması kuralının, İş Yasasında da uygulanması zorunlu görülmüştür.

274 SAYILI SENDİKALAR KANUNU İLE 275 SAYILI TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ, GREV VE LOKAVT KANUNU HAKKINDA RAPOR

1 — İstanbul Barosu tarafından Toplu İş Sözleşmesi ve Grev Yasası Ön Tasarı Önerisi, Komisyonumuz çalışmalarına esas olmak üzere İstanbul Barosunca sunulmuş bulunmaktadır. Gerçekten, incelemeye değer bulunan bu tasarı Komisyonumuzun raporuna eklenmiştir.

Görevini, 274 ve 275 sayılı kanunların Anayasaya aykırı olan, ya da Anayasa hükümlerine uygun bulunmayan hükümlerini saptamakla sınırlı gören Komisyonumuz; çalışmalarını bu çerçevede içerisinde yürütmeyi kararlaştırmış ve İstanbul Barosu'nun Ön Tasarı önerisinin değerlendirilmek üzere Türkiye Barolar Birliği'ne sunulmasına karar vermiştir.

2 — İş Yasası ile ilgili değerlendirmemizde saptadığımız üzere, Anayasamız çalışanları korunmaya değer bulmuştur. Anayasamıza göre çalışma hayatı bir taraftan Yasalarla düzenlenip korunurken, öte yandan, çalışanların örgütlenmeleri ve Toplu Sözleşme ve Grev haklarını etkili bir biçimde kullanarak Demokratik yollarla kendi haklarına kendilerinin sahip çıkmaları amacı gözetilmiştir. Bunun içindir ki toplu sözleşme yapma hakkı ile grev hakkı Anayasal birer haktır. Bir hakkın Anayasa'da tanınmış olması elbetteki yeterli değildir. Bu hakkın kullanılmasını düzenleyen yasaların, hakların somut ve etkili biçimde gerçekleşmesine de olanak sağlaması gerekir. Ancak o zaman Anayasa'ya uygunluktan Anayasa'nın somutlaştırılmasından söz edilebilir.

275 sayılı Toplu Sözleşme ve Grev Kanunu bu ölçüler içersinde ele alınca aşağıda belirtilen hususların, Anayasaya aykırı ya da uygun olmadığı hemen görülür.

Gerçekten :

1 — 275 sayılı kanunun 1. maddesi Toplu Sözleşmelerin konusunu ve amacını çok dar bir çerçeve içersine almış bulunmaktadır.

2 — Toplu Sözleşme yetkisinin saptanmasında «Referandum» a her türlü tartışmayı ortadan kaldıracak biçimde, açık ve seçik olarak yasal imkân vererek, sorunun çözümlenmesi gerekir.

Geçmiş yılların tecrübeleri ve örnekleri de gözönüne alınca, sorunun ivediliği ve önemi daha da iyi anlaşılmaktadır.

Esasen Mahkemelerin - olayların zorunluluğu sonucu - uyguladığı bu sistem, ihtiyacı en doğru ve demokratik biçimde çözümlenecek bir yoldur.

3 — Grev, sadece Toplu İş Sözleşmesinin müeyyidesi değil, Anayasal bir haktır. İşçi - İşveren ilişkileri sadece toplu sözleşme ile sınırlandırılmayacağına göre, bu hakkın yalnızca toplu sözleşme müeyyidesi olmaktan çıkarılması geniş kapsamlı olarak tanınması gerekir bu bakımdan 275 sayılı Yasanın 19, 23, 24, 25, 29, 54, 56 ve 58. maddeleri değiştirilmeli, hangi amaçla olursa olsun «genel grev», «kademeli grev», «dayanışma grevi» ve benzeri grev hakları çalışanlara tanınmalıdır.

4 — Anayasamızda lokavt hakkı tanınmamıştır. 275 sayılı Yasanın 18. maddesi değiştirilerek lokavt hakkı kaldırılmalı, lokavt yasağı açıkça getirilerek düzenleme Anayasaya uygun hale getirilmelidir.

5 — Grev hakkının etkinliği, grev alanları ile yakından ilgilidir. 20. maddenin grev alanlarını - hakkın özünü etkileyecek biçimde - daralttığı bir gerçektir. Hakkın özüne uygun bir düzenleme ile 20. madde yeniden ele alınmalıdır.

6 — Grev yapma Anayasal bir hakkın kullanılmasıdır. Hakların kullanılmasında ise yürütme organının müdahalesi düşünülemez. Bu bakımdan da yürütmeye grevi durdurma yetkisi tanıyan 21. madde kaldırılmalıdır.

7 — Toplu Sözleşme prosüdürünü düzenleyen hükümler, hakkın etkinliğini ortadan kaldıracak sınırlara varmamalıdır. 275 sayılı Yasanın Toplu Sözleşme prosüdürü, toplu sözleşme hakkının etkinliğini sağlayacak nitelikte görülmemiş olup bu hükümlerin de yeniden gözden geçirilip Anayasal ilkelere uygunluğunun sağlanması gerekmektedir.

III — Yukarıda 275 sayılı Yasa'nın incelenmesinde gözönüne alınan genel çerçeve içersinde 274 sayılı Yasa da incelenmiş ve Anayasa'ya aykırı olan ya da uygun bulunmayan aşağıdaki hükümler saptanmıştır :

1 — Kamu kesiminde çalışanların büyük bir kısmını sendika kurmak ve sendika üyesi olmak hakkından yoksun bırakan 2. maddenin 4. bendi,

2 — Sendika üyeliğini sınırlandıran ve gereksiz engeller getiren 4. madde,

3 — İşçinin dilediği anda, üye olduğu sendikadan ayrılmasını ve genel olarak sendika değiştirmesini büyük ölçüde engellediği için 6. madde,

4 — İş Kolları Yönetmeliğinin Yürütme Organınca dilediği biçimde, evrensel sendikal ilkelere ters olarak değiştirilme olanağını sağladığı ve yasal güvenceyi ortadan kaldırdığı için 9. madde,

5 — Uluslararası örgütlere katılabilme olanağını büyük ölçüde sınırlandıran ve özellikle Bakanlar Kuruluna aksi yönde yetki veren 10. madde,

6 — Sendikaların feshi veya infisahı halinde mallarının bu sendikaların ve üyelerinin kararlarına bakılmaksızın, kendilerine yabancı örgütlere devrini sağlayan 18. madde,

7 — Toplu sözleşme yapan sendika ve yapmamış sendika arasında temsilci tayin etme olanağı bakımından ayırım yapan 20. madde,

8 — Sendikaların uluslararası yardımlardan yoksun kalması sonucunu doğurabildiği için 22. maddenin 3. bendi,

9 — Sendikaların mülk edinebilme olanağını sınırlandıran 24. madde,

10 — Sendikaların hesaplarının gelir ve giderlerinin yürütme organınca kontrol edilmesi olanağını sağladığı için 29. madde,

11 — Sendikaların varlığı için çok önemli tehlikeler getiren 30. madde, demokratik esaslara ve Anayasaya göre üyelere zarar vermiyecek şekilde yeniden düzenlenmelidir.

12 — Genel olarak işçilere hapis cezaları ve işverenlere ise para cezaları getiren 31. madde,

Anayasa'nın 1, 2 ,10, 42, 46. maddelerine aykırı düşen hükümler taşıdığından yeniden düzenlenmeleri gerekmektedir.

SOSYAL GÜVENLİK YASALARININ ANTI-DEMOKRATİK HÜKÜMLERİ

Gerek Sosyal Sigortalar gerek Emekli Sandığı ve gerekse Bağ-Kur Yasasında eşitlik ilkesini zedeleyen çağdaş sosyal güvenlik ilkelerine ve Demokratik işlerliğe aykırı hükümler bulunmaktadır.

Yaşlılık aylığının tespiti ölüm sigortasından yararlanma süreleri farklı tutulduğu gibi konut kredisinden yararlanmak aylığın kesilmesi yaşlılık sigortasından yararlanmak için kabul edilen süreler ilgili yasalarda eşitlik kurallarına aykırı olarak düzenlenmiştir.

506 sayılı S.S.K.'nun 53/D. maddesi ilk defa çalışmaya başladığı sırada malûl sayılan sigortalı, malûliyet sigortasının şartlarını yerine getirdiği halde bu sigortadan yararlanamamaktadır. Öte yandan İş Yasası, hükümlü çalıştırılmasına olanak verdiği halde 657 sayılı Yasanın 48/A-5 maddesi bunu engellemektedir.

506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kurumu Yasasının Değiştirilmesi Ve Demokratikleştirilmesi Gereken Hükümleri

506 sayılı Yasanın kapsamı genişlettirilmelidir. Tarım işçileri ve ev hizmetlerinde çalışanlar da bu yasa kapsamına alınmalıdır.

Sürekli iş görmezliği tahsisatını % 10 iş gücü kaydına bağlayan 19. maddedeki sınırlama kaldırılıp her maluliyet oranına tahsisat yapılabilmesi, geçici iş görmezlik ödeneği de sigortalıyı mağdur etmeyecek ve tam ücretini karşılar miktarda olması sağlanmalıdır. İşverenin sorumluluğunu düzenleyen 26. madde etkisiz ve yetersiz olduğundan yeniden düzenlenmeli meslek hastalığının tesbitini düzenleyen kayıtlamalar genişletilmeli işçilerin (sigortalıların) kurum kararlarına itirazları 5 yıllık süreye çıkarılmalıdır.

Sağlık yardımlarının en çok 18 ay olan süresi artırılmalı, sigortalı kadın ölümü halinde kocasına da aynı koşullarla tahsisat yapılarak kadın erkek

eşitliği sağlanmalıdır. 45., 46. ve 47. maddelerde kadınlar için dar tutulan doğum, gebelik ve emzirme koşulları çağdaşlaştırılmalıdır.

Sigortalılık niteliğinin yitirilmesine ilişkin 51. maddedeki kayıtlamalar kaldırılarak yeniden düzenlenmelidir.

Malüllük için çalışma gücünün 2/3'nün kaydını zorunlu gören 53. maddedeki işlemez sınırlama değiştirilmeli ve genişletilmelidir. Yine malüllük aylığına ilişkin 54. maddedeki kayıtlar genişletilmelidir.

Sigortalının yaşlılık aylığından yararlanmasını 5.000 iş günü prim ödemesine bağlayan 60. madde günün koşullarına göre 3.000 iş günü olarak düzenlenmelidir. Ölüm sigortasından yararlanmayı düzenleyen 65. maddedeki hak sahiplerine yapılacak yardımlar çoğaltılmalı ve kendi piriminin karşılığını almakta olduklarından işverenin ödemesi gereken maddi zarar-dan sigortaca yapılacak yardımların indirilmesi kaldırılmalıdır.

Sigortalının ödemesi gereken ve yüksek tutulan pirim oranları azaltılarak işveren paylarına ilaveler yapıp işverenlerin pirimlerini zamanında ödemelerini sağlayacak yaptırım ve yeni düzenlemeler getirilmelidir.

İsteğe bağlı sigortalılık sürelerinin ve koşullarının sigortalıyı koruyucu biçimde değiştirilmesi sağlanmalıdır.

Kurum ve Yüksek Sağlık Kurulu raporlarının kesinliğine ilişkin 109. madde değiştirilerek bu Kurul kararlarının yargı mercilerince yeniden saptanmalıdır.

Yüksek Sağlık Kurulu'nun oluşmasında işçilerin seçeceği temsilci sayısı çoğaltılmalı, bu Kurulda işveren temsilcisinin bulunması gerekli olmadığından teşkili yeniden düzenlenmelidir.

İşverenlerin pirimlerini ödememeleri, geciktirmeleri ve edimlerini yerine getirmemeleri halinde mevcut yasada çok az miktarda para cezası olarak getirilen yaptırımların artırılarak aynı zamanda hapis cezalarıyla da etkin biçimde yaptırım uygulanmasını sağlayacak değişikliklerin yapılması gerektiği, görüşünde olduğumuzu saygı ile açıklarız.

Toplu İş Sözleşmesi ve Grev Yasası Öntasarı Önerisi

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M

TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ

Madde 1 — Toplu İş Sözleşmesinin Tanımı :

Bu yasa anlamında toplu iş sözleşmesi; çalışanlarla çalıştıranlar arasındaki, çalışma koşullarının saptanmasını tarafların hak ve borçlarının belirlenmesini, tarafları ilgilendiren konuları, bunların uygulanması ve denetimi ile hususları düzenliyen bir bağıttır.

Madde 2 — Toplu İş Sözleşmesi Kapsamı :

Toplu İş Sözleşmesi tüm çalışanları kapsar. Çalışanın kadro karşılığı ücret almakta olması, Emekli Sandığına bağlı bulunması İktisadi Devlet Teşekküllerinde ya da Devlet Dairelerinde çalışmakta bulunması onun Sendikalaşma ve sözleşme yapma hakkını ortadan kaldırmaz.

Devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu görevlerinin gerekli kıldığı aslı ve sürekli görevleri diğer bir deyişle kamu erkini doğrudan kullananlar bu kanunun kapsamı dışındadırlar.

Madde 3 — Toplu İş Sözleşmesinin Hükmü :

Toplu İş Sözleşmesinde olumsuz belirtilmedikçe, hizmet sözleşmeleri ve atama işlemleri Toplu İş Sözleşmesine aykırı olamaz. Hizmet sözleşmelerinin ve atama işlemlerinin, Toplu İş Sözleşmesine aykırı kurallarının yerini Toplu İş Sözleşmesindeki kurallar alır.

Hizmet sözleşmesinde ve atama işleminde düzenlenmeyen konularda toplu iş sözleşmesindeki kurallar uygulanır. Hizmet sözleşmesindeki ve atama işlemlerindeki işçi yararına kurallar geçerlidir.

Her ne biçimde olursa olsun, sona eren bir sözleşmenin kuralları yenisi yürürlüğe girinceye kadar geçerliliğini sürdürür. Sözleşme yapıldıktan

sonra sözleşmeden faydalanamıyan işçilere yapılacak zamlar Toplu Sözleşmeden faydalanan tüm işçilere de yeni bir zam olarak teşmil edilir.

Madde 4 — Toplu İş Sözleşmesinin Süresi ve Bitimi :

Toplu İş Sözleşmesi bir ya da iki sene süreli olarak yapılabilir. Süresiz ya da daha uzun süreli Toplu İş Sözleşmesi yapılamaz.

Sözleşmede süre belirtilmemişse, sözleşme 1 yılın sonunda kendiliğinden sona erer.

Çalışmaları 1 yıldan az süren işlerde uygulanmak üzere yapılacak sözleşmelerde yürürlük süresi 1 yıldan az olabilir.

Toplu İş Sözleşmesinin başlangıç tarihi çağrının yapıldığı tarihtir, aksi kararlaştırılmaz.

Toplu Sözleşme olmayan işyerleri çağrı tarihinden itibaren 1 yıl içinde Toplu Sözleşme olan yerlerde ise Toplu Sözleşmenin bitim tarihinden 3 ay öncesinden başlamak üzere 15 ay içerisinde, işyeri kapatılmaz, kapatılırsa çalışanların kapatma tarihinden sonra; bu süreler içinde çalışmadıkları dönemlere ait hakları aynen çalışılmış gibi çalışanlara işverence ödenir.

Çalışanların hak ve alacakları hertürlü alacağı ÖNCELİKLİ olup, iflâs halinde İ.İ.K. 206. maddesindeki 1 nci sıradadır. Çalışanların bu haklarının ödenmesine kadar işverenin malları üzerinde hapis ve kullanım hakları vardır.

Madde 5 — Toplu İş Sözleşmesinin Feshini ve İnfisahını Gerekirmiyen Haller :

Toplu İş Sözleşmesinde taraf olan sendika ya da federasyonların tüzel kişiliğinin sona ermesi, erdirilmesi ya da işlevinin kısmen durdurulması, Toplu İş Sözleşmesinin uygulandığı, Sendikanın yetkili bulunduğu iş yeri işverenin değişmesi ya da işyerinin nakli toplu iş sözleşmesinin ya da yetkinin ortadan kalkmasını gerektirmez.

Madde 6 — Toplu İş Sözleşmesinden Yararlanma Koşulları :

Toplu İş Sözleşmesini yapan Sendikanın üyeleri ile Sendikaya dayanışma aidatı vermeyi kabul eden diğer işçiler sözleşmeden yararlanır. Dayanışma aidatının miktarı üyelik aidatı kadardır.

Sözleşmeden evvel iş yerinde çalışanlar, sözleşmeden faydalanabilmek için çağrı tarihi başlangıç olmak üzere, işe girdikleri tarih gözönüne alınarak, geçmiş ayların dayanışma aidatlarını da ödemek zorundadır. Dayanışma aidatı için Sendikanın izni aranmaz. Çalışanın istifasından sonra aidat arttırımı yapılamaz.

Sözleşmelere konan aykırı hükümler geçersizdir.

Sendikadan ayrılan çalışanların da sözleşmeden faydalanabilmeleri için dayanışma aidatı ödemeleri zorunludur.

İKİNCİ BÖLÜM

Madde 7 — Toplu Görüşme ve Toplu İş Sözleşmesi Yapma Yetkisi:

Bölge Çalışma Müdürlükleri, her ay bültenlerle işyerlerinde yapılan sözleşmeleri, sözleşme yapılan iş yeri, sözleşmenin başlangıç tarihi ve bitiş tarihini kapsayacak şekilde o iş kolunda kurulu Sendikalara bildirmek zorundadır.

Bölge Çalışma Müdürlükleri ayrıca üç aylık sürelerle yapılan tüm sözleşmeleri gösteren broşürler çıkarmak ve bunları yaymakla görevlidir.

Madde 8 — Bir işyerinde, herhangi bir Sendika Toplu İş Sözleşmesi yapmak isterse, bu isteğini Bölge Çalışma Müdürlüğüne ve İşverene bildirmek ve işyerindeki münasip yerlere asmak ve varsa bir yerel gazetede ilân etmek zorundadır.

Çağrı tarihi, ilân yoksa Bölge Çalışma Müdürlüğüne bildiri tarihidir.

Sözleşme bitmeden bölgeye bildiride bulunulmuşsa, evvelki sözleşmenin bitiminden de önce yapılmışsa bu bildiri ve ilân geçersizdir. Daha evvelki sözleşmenin bitimine bir ay kala yapılan bildirimler, sözleşmenin bitim tarihinde verilmiş gibi hüküm ifade eder. İtirazlarda da aynı hüküm uygulanır.

Madde 9 — Çağrıya İtiraz Koşulları ve Biçimi :

Bildiriye, işyerinde çalışan işçilerin 1/10 ya da o işkolunda mevcut sendikalardan herhangi biri itiraz edebilir. İtirazlar yazı ile yapılır. Bildiri ve ilan tarihinden 10 gün geçtikten sonra yapılan itirazlar dinlenmez.

Madde 10 — İtirazın Neticeleri ve Referandum :

Kurum ya da işyeri ile sözleşme yapmak isteyen Sendikanın çağrısına, 10 gün içinde itiraz olursa, Bölge Çalışma Müdürlüğü itiraz tarihinden sonraki 7 gün içinde o işyerinde Referandum oylaması yapmak zorundadır. Çağrı yapılan işyerinde hiç sözleşme yapılmamışsa Bölge Çalışma Müdürlüğü, çağrı yapıldığını 3 gün içinde o iş kolunda mevcut Sendikalara tebliğ eder. Tebliğ tarihinden itibaren 3 gün içinde itiraz olursa Referandum yoluna gidilir.

Referandum, Bölge Çalışma Müdürlüğü Müfettişleri yönetiminde, ilgili Sendika temsilcilerinin huzurunda, gizli oy açık-sayım yöntemi ile yapılır. Referanduma, sözleşme olmayan yerlerde ÇAĞIRI tarihi, olan yerlerde de

sözleşmenin bitiş tarihinde iş yerinde çalışmış olan işçiler katılır (kendiliğinden istifa edip ayrılanlarla, emeklilik dolayısıyla ayrılanlar Referanduma katılamazlar). İşverenin, Referandumun neticesini değiştirmek amacıyla işçi çıkartması veya işçi alması yasaktır. Referandum iş yerinin uygun bir yerinde yapılır. Oylamadan 24 saat öncesinden itibaren ilgililerce propaganda, hertürlü girişim ve işverenin yan tutması yasaktır.

İşyerinde Referanduma katılan işçiler, çağrıya veya itiraza katılmamış başka bir Sendikaya da oy verebilirler. Oylama sonucu hazır bulunanlarca bir tutanakla saptanır.

İşçilerin salt çoğunlukla seçtikleri Sendika o iş yerinde Yetkili Sendika olur.

Salt çoğunluk alan Sendika çıkmazsa, Bölge Çalışma Müdürlüğü bir hafta sonra yine aynı işyerinde ikinci bir Referandum oylaması yapar. Bu oylamada çoğunluğu alan Sendika, Yetkili Sendika olur.

Bölge Çalışma Müdürlüğü yetki kararını 3 iş günü içinde ilgililere tebliğ eder ve işyerinin uygun bir yerinde ilan eder.

Yetkiye İtiraz

Madde 11 — Bölge Çalışma Müdürlüğü'nün, Yetkili Sendikayı saptaması üzerine işyerinde çalışan işçilerin 1/10 nun yada ilgili Sendikalar ise tebliğ tarihinden itibaren 3 işgünü içinde, görevli İş Mahkemesinde karara karşı İtiraz edebilirler.

İş Mahkemesi dosya üzerinden karar verir. İtirazın durumuna göre gerek görürse, seri yargılama usulü ile, 1 haftalık celselerle delil toplama yoluna gider. Sonuçta verdiği karar kesindir.

Çağrıya ve oylamaya yapılan itirazlar sonuçsuz kalırsa asılsız itirazda bulunan tarafa cezai ve hukuki yaptırım uygulanır.

Madde 12 — Toplu görüşmenin yer, gün ve saatini taraflar aralarında anlaşarak tesbit ederler.

Madde 13 — Toplu İş Sözleşmesi görüşmelerinin sonunda bir anlaşmaya varılırsa en az 8 nüsha olarak düzenlenecek olan Toplu İş Sözleşmesinden birer nüsha taraflara verilir. Diğer 6 nüsha ilgili Bölge Çalışma Müdürlüğüne gönderilir. Gerek işveren gerekse Toplu İş Sözleşmesini imzalayan Sendika, imzalanmış Toplu İş Sözleşme nüshalarını bir ay içinde Bölgeye vermeye mecburdurlar.

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M

Grev Hakkının Doğması

Madde 14 — Taraflar görüşmelerde anlaşmaya varamazlarsa veya taraflardan biri görüşmeye katılmazsa, buna dair tutanağın düzenlendiği tarihte Sendikanın grev hakkı doğar. Dayanışma ve genel grevlerde işçiler kendiliğinden yada Sendikanın çağırısı üzerine grev haklarını kullanabilirler.

Grev Hakkının Kullanılması

Madde 15 — Grev hakkı doğan Sendika bu hakkını doğumu anından itibaren kullanabilir.

İş yerinin yasalara veya sözleşmeye aykırı eylem ve işlemlerinde çalışanlar da kendiliklerinden veya Sendikanın çağırısı üzerine grev haklarını her zaman kullanabilirler.

Madde 16 — Savaş durumu dışında gerek Bakanlar Kurulunun, gerekse Sıkıyönetim Komutanlığının veya herhangi bir merciin bu kanundan doğan sözleşme ve grev haklarının kullanılmasını engelleme yetkileri yoktur.

Madde 17 — Grev sırasında, greve katılan çalışanların yaptıkları işler ve işlemler durur. İşyerine yeni işçi alınamaz.

İşveren greve katılan işçilerin yerine katılmayanları çalıştıramıyacağı gibi, kendisi de çalışamaz.

İşyerine hiç bir biçimde işlenmemiş veya yarı işlenmiş madde sokulamaz. İşyerinden de dışarı işlenmemiş, yarı işlenmiş, işlenmiş madde ile makine çıkartılamaz. İşyerine giriş çıkış, grev gözcülerinin denetiminde ve kontrolü ile olanaklıdır.

Bozulması muhtemel olan mallar, Mahkemece tesbit edilerek satılır. Parası anlaşma oluncaya kadar Mahkemenin tesbit edeceği bir bankada saklanır.

Sözleşmeyi ve grevi uygulanamaz duruma sokmak gerek sözleşme öncesi gerekse sözleşme sırasında, işyerinin işleyişi ile ilgili, makine, kalıp v.s. şeklindeki mallar dışarı çıkartılmışsa, bunların da kullanılmasını önlemek için üzerlerine tedbir konur.

Greve katılmıyan işçilerin iş yerinde çalışma olanakları varsa, işyerinde tesbit yapılarak bunların kullanabileceği kadar, hammadde içeri sokulabilir ve ancak yine tesbit neticesinde belirtilen miktarda üretilen madde di-

şarı çıkartılabilir. Tesbite itiraz halinde İş Mahkemesi kısa aralıklarla ve seri yargılama usulü ile kesin olarak karar verir.

Grev Gözcüleri

Madde 18 — Grev başlayan bir işyerinde Sendika veya çalışanlar uygun gördükleri miktarda grev gözcüsü görevlendirebilirler.

Grev gözcüleri, grev kararının uygulanmasını sağlamak için gerek işyeri dışında gerekse işyeri içinde, cebir ve şiddet kullanmaksızın ve tehditte bulunmaksızın propaganda yapmak ve greve katılan işçilerin haklarını korumak, işyerine yabancı işçi girmesine, greve katılan işçilerin yerine başkalarının çalıştırılmalarına mani olmak, yine grevci işçilerin makine ve yerlerinin kullanılmasını önlemek dışardan içeri, içerden dışarı mal, makine v.s. nin çıkartılmasını önlemek gibi grevin Kanunun tanıdığı haklar içinde kullanılmasını temin edecek önlemler alırlar.

Greve Katılamayacak İşçiler

Madde 19 — Hiçbir biçimde üretim veya satışa dönük olmamak koşuluyla :

a) Niteliği bakımından sürekli olmasında teknik zorunluluk bulunan işlerde çalışmanın sürekliliğini,

b) İşyerinin güvenliğinin, makine ve demirbaşlarının, gereçlerinin işlenmemiş, yarı işlenmiş ya da işlenmiş maddelerin bozulmamasını, sağlıklı sayıda işçi greve katılamaz.

c) Greve katılamıyacak işçiler bakımından taraflar arasında bir anlaşma olmazsa, Bölge Çalışma Müdürlüğü bunların kimlerden ibaret olacağını tesbit eder. Bölgenin bu kararına karşı görevli İş Mahkemesine itiraz edilebilir. Mahkemenin bu konudaki kararı kesindir.

Madde 20 — Grev sonucu bir toplu iş sözleşmesi yapıldığında, bu sözleşmede tersine bir hüküm yok ise, söz konusu sözleşme, işyerinde çalışmış olanlara uygulanmaz. Greve katılamıyacak işçilerin hakları saklıdır.

Sözleşme ve Grev Hakkının Güvencesi

Madde 21 — Toplu İş Sözleşmesi veya Toplu İş Sözleşmesi çağrısı yapılmış bir işyerinde işveren, Mahkeme kararı olmadan işçi çıkartamaz. Mahkeme ancak, işçinin hizmet akdine veya aradaki sözleşmeye aykırı hareket

etmesi veya işverenin iş durumu icabı işini daraltmak zorunda bulunması halinde çıkartma kararı verebilir. Mahkeme bu kararını duruşmalı olarak tarafların delillerini topladıktan sonra verir.

Grev Sırasında Çalışanların İş Bağlıları Askıdadır

Madde 22 — İşveren hiç bir şekilde bir grev süresince, grevci işçilerin oturdukları ve işverence sağlanmış konutlardan çıkmalarını veya bu konutlara ilişkin grevden önceki oturma koşulları dışında bir ücret ve masraf ödemelerini isteyemez. İşveren söz konusu konutların, su, gaz, aydınlatma ve ısıtma hizmetlerini kısıtlayıcı davranışlarda bulunamaz.

Grevin Sona Ermesi

Madde 23 — Grev tarafların anlaşmaları ile sona erer :

Grevi ilân eden sendika veya greve karar veren işçiler, grevi kullanmaktan herhangi bir nedenle vazgeçerlerse bu kararlarını Bölge Çalışma Müdürlüğüne ve işverene bildirmekle grev sona erer. Çalışma zorunluluğu bildirim tarihinden itibaren iki gün sonra doğar. Bölge Çalışma Müdürlüğü, grevin kalktığını da Toplu İş Sözleşmelerini bildirdiği usulle diğer Sendikalara duyurmak zorundadır.

Grev Yasakları

Madde 24 —

1 — Savaş durumunda, savaşın gerektirdiği ölçüyü aşmamak üzere Bakanlar Kurulunun belirleyeceği iş yerleri veya iş kollarında grevi birer aylık süre ile erteleyebilir. Bu karara karşı Danıştay'a yapılacak itirazları Danıştay bir ay içinde karara bağlamak zorundadır.

2 — Genel veya bölgesel seferberlikte yukarıdaki bend hükmü uygulanır.

3 — Hastahane, klinik, senatoryum, prevantoryum, dispanser, eczahane, aşı ve serum üreten kuruluşlar gibi sağlıkla ilgili işyerlerinden hayati tehlike olan acil vak'aları karşılayabilecek nisbettteki işçiler, bunların nisbetini Bölge Çalışma Müdürlüğü tayin eder. İtiraz halinde İş Mahkemesi kesin olarak karar verir.

4 — Can ve mal kurtarma işyerlerinde grev yapılamaz.

Grev Yasağı Olan Yerlerde Sözleşme Yapılması

Madde 25 — Grev yasağı olan yerler ile muayyen bir dönem için grev yasağı konmuş yerlerde, sözleşme döneminde taraflar anlaşamazsa görüşmelerin her safhasında taraflardan birinin müracaatı üzerine İI Hakem Kurulu toplanarak gerekli kararı verir.

İI Hakem Kurulu'nun Kuruluş ve Görevleri

Madde 26 —

1 — İI Hakem Kurulu o ildeki İş Mahkemesi Başkanının, İş Mahkemesi kurulmamış olan yerlerde de iş davalarına bakmak üzere görevlendirilmiş bulunan hakemin başkanlığında;

a) Bölge Çalışma Müdürü veya görevlendireceği yardımcısı veya iş müfettişı vs.

b) İşçiler adına seçilecek iki hakem,

c) İşveren adına seçilecek iki hakemden kurulur.

2 — İI Hakem Kurulu uzlaşmaya varılmadığını belirten tutanakla birlikte yanlardan birinin yazılı olarak başvurması üzerine, başvurma tarihinden sonra 6 iş günü içinde Kurul Başkanının çağrısı ile toplanarak kararını verir.

Kurul, toplu görüşmeye konu olan sorunlara ilişkin gerekli gördüğü kişilerin tanık ve bilirkişi olarak bilgi ve görüşlerini sözlü veya yazılı olarak bilgisine başvurabilir. Bu biçimde çağrılanlar İI Hakem Kurulu önüne gelerek sorulanları yanıtlamakla zorunludurlar. Bunlar hakkında Hukuk Usulü Muhakemeler Kanunu'nun tanıklara ve bilirkişilere ilişkin kuralları uygulanır. Kurul salt çoğunlukla toplanır ve toplananların salt çoğunluğu ile ve yazılı başvurmadan başlayarak en geç 12 iş günü içinde kararını verir. Oylar eşitse, başkanın bulunduğu yan çoğunluğu sağlar. Bu karar, yanlara ve işyerinin bağlı olduğu bir bakanlık varsa, ayrıca bu bakanlığa yazı ile bildirildiği günden başlayarak 12 iş günü içinde Kurul Başkanlığı'na itiraz dilekçesi verilmezse karar kesinleşir.

Yüksek Hakem Kurulu'nun Kuruluşu ve Görevleri

Madde 27 —

1 — Yüksek Hakem Kurulu :

a) Yargıtay'ın iş davalarına bakan dairesi başkanının başkanlığında,

b) Danıştay Genel Kurulu'nun seçeceği bir dava dairesi başkanı ,

- c) Üniversitelerin iş hukuku kürsüleri üyelerinin kendi aralarından seçecekleri üç iş hukuku öğretim üye ve yardımcısı,
d) Çalışma Bakanlığı Çalışma Genel Müdürü,
e) İşçiler adına seçilen iki hakem,
f) İşverenler adına seçilen iki hakemden kurulur.

Seçimle gelen üyeler her iki yıl için ve seçilme hakları yitmeksizin seçilirler.

Seçimle gelen her bir üyelik için aynı biçimde ikişer yedek üye seçilir. Kurul Başkanlığı için birinci ve ikinci yedek, Yargıtay Hukuk Daireleri Genel Kurulu'nca Hukuk Daireleri üye ve başkanları arasından seçilir.

Bu maddede sözkonusu seçici kurullar, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanırlar. Seçilebilmek için, katılan üyelerin salt çoğunluğunun oyu aranır.

2 — Bu yasada başkaca bir kural yoksa, İl Hakem Kurulu kararlarına karşı bu kurulun başkanlığına verilen itiraz dilekçeleri 35 nci maddede yazılı itiraz süresinin bitiminden sonraki 3 iş günü içinde Yüksek Hakem Kurulu Başkanlığı'na gönderilir.

Uyuşmazlık bir iş kolundan çıkmış olup, birden fazla ilde bulunan işyerilerini ilgilendiriyorsa, Yüksek Hakem Kurulu doğrudan doğruya görevlidir.

3 — Yüksek Hakem Kurulu, itiraz veya başvuru dilekçesinin alındığı günden başlayarak 6 iş günü içinde Ankara'da toplanır. Toplantının gün ve saat ve çalışma yeri Çalışma Bakanlığınca saptanır.

Yüksek Hakem Kurulu, sorunu, evrak üzerinde inceler. Yeterli oranda aydınlatılmamış bulduğu yönleri ilgililerden sorarak tamamlar. Ayrıca, görüşlerini öğrenmek istediği kişileri çağırır, dinler veya bunların görüşlerini yazı ile bildirmelerini ister. Bu kişiler hakkında Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun tanıklara ve bilirkişilere ilişkin kuralları uygulanır.

Kurul yazılı başvurmadan başlayarak en geç 15 gün içinde kararını verir.

4 — Yüksek Hakem Kurulu salt çoğunlukla toplanıp ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir. Özürlü ve izinli olan asil başkan veya üyenin yerini yedek başkan ve yedek üyelerden biri alır. İşçiler adına seçilen bir asil hakemin yerini ancak yine işçiler adına seçilen bir yedek hakem alabilir; İşverenler adına seçilen bir asil hakemin yerini de ancak işverenler adına seçilen bir yedek hakem alabilir. Yüksek Hakem Kurulu toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir. Leyhte ve aleyhte oylar eşitse başkanın bulunduğu yan çoğunluğu sağlar. Yüksek Hakemler Kurulu kararları kesindir.

Hakem Kararlarının Hukuki Niteliği

Madde 28 — Kesinleşmiş Hakem Kurulu kararları Toplu İş Sözleşmesi hükmündedir.

Madde 29 — Sözleşme ile ilgili bütün işlemler ve kararlar resim ve harçtan muaftır.

Genel Hükümler

Madde 30 — Bu kanunda hüküm olmayan hallerde, M. K. ve Borçlar Kanunu ile hizmet bağitını düzenleyen diğer kanunların hükümleri uygulanır. Mahkemeler kanundaki boşlukları doldururken özellikle **Anayasanın çalışanları koruyan hükümleri ile 46 ve 47 nci maddelerindeki işçilerin serbestçe sendika kurma, toplu iş sözleşme ve grev yapma haklarına ait hükümleri** gözönüne almak zorundadırlar.

Ödenekler

Madde 31 — Bu yasa gereğince yapılacak ödemeleri karşılamak üzere gerekli ödenek Çalışma Bakanlığı bütçesine konur.

Görevli Mahkeme

Madde 32 — Bu yasa uygulamasından doğan tüm anlaşmazlıklarda yetkili Mahkeme, İş Mahkemesidir.

Ceza Hükümleri

Madde 33 — Bu yasanın 7 nci maddesine aykırı olarak sözleşmeleri sendikalara bildirmeyen Bölge Çalışma Müdürlükleri, bülten ve broşürleri çıkartmayan veya bunları ilgili Sendikalara göndermeyen bu işle görevli memurlara 5.000.— TL. ya kadar para cezası ve 6 aya kadar hapis cezası hükmolunur.

Referandumla İlgili Kurallara Uymamak

Madde 34 — Kanunun 10 ncu maddesinde belirtilen işlemleri zamanında yapmayan ilgili memurlarla yine Referandumun neticesini değiştirmek için işçi çıkartan veya işçi alan ve baskılar yapan işverenler 3 aydan 6 aya kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar. Ayrıca çıkarılan her işçi için 10.000.— TL. ağır para cezası hükmolunur.

Toplu İş Sözleşmesinin İlgili Mercilere Gönderilmemesi

Madde 35 — Toplu İş Sözleşmesinin uygulanmasından sonra bir ay içinde bunların çoğaltılmış nüshalarının Bölge Çalışma Müdürlüğüne verilmemesi halinde gerek Sendika yöneticileri gerekse ilgili işveren hakkında bir aya kadar hapis cezası hükmolunur.

Madde 36 — Bu kanunun 17 nci maddesine aykırı hareket edilmesi halinde aykırı hareket edilen her fiil için aykırı hareket edenlerle, aykırı hareket etmeyi teşvik edenlere 6 ay ile 1 yıl arasında hapis cezası hükmolunur.

Madde 37 — Bu kanunun 21 nci maddesine aykırı hareket halinde, işten çıkartılan ve uzaklaştırılan her işçi için 10.000 lira para cezası ile 6 ay ile bir yıl arasında hapis cezasına hükmolunur.

Madde 38 — Toplu İş Sözleşmesinin yapılmasını önlemek için gerek sözleşme görüşmeleri sırasında, gerekse grev sırasında ve 4 ncü maddeye aykırı olarak işyerini kapatanlar 6 aydan 1 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar.

Madde 39 — Bu yasa ile ilgili ceza davalarına bakmaya Asliye Ceza Mahkemeleri yetkilidir.

Madde 40 — Bu yasanın yürürlüğe girmesi ile 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Yasası kaldırılmıştır.

Madde 41 — Bu yasa yayını tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 42 — Bu yasayı Bakanlar Kurulu yürütür.

**BASIN VE HABER ALMA
HUKUKUNA İLİŞKİN
RAPOR**

BASIN VE HABER ALMA KOMİSYONU R A P O R U

17.6.1977 günü saat 14.30 da Av. Fehmi ÖZÇELİK, Av. Hilmi BECERİK, Av. Ziya Nur ERÜN, Av. Ali SÖYLEMEZOĞLU, Av. Ayhan İLGÜN, Av. Ümit DOĞANAY, Av. Aydın AYBAY'dan oluşan Komisyonumuz, Av. Fehmi ÖZÇELİK'i Başkanlığa, Hilmi BECERİK'i Raportörlüğe, Av. Ziya Nur ERÜN'ü Sözcülüğe seçerek çalışmalarına başlamıştır:

Komisyonumuz çalışmalarını İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin ve Anayasanın 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26 ve 27 maddelerinin ışığı altında yapmayı kararlaştırmıştır.

Bu görüşten hareketle esas alınacak metnin 1961 Anayasası doğrultusundaki metin olması gerektiğini kabul etmiştir.

Bu amaçla öncelikle Anayasanın 1961 metnine dönüşmesi gerektiği görüşünde birleşilmiştir.

Öncelikle Basın Hukuku, ile ilgili konularda Komisyonumuz şu görüşe varmıştır:

Doktrinde güçlü bir akım «Basın Dokunulmazlığı» diye isimlendirilen bir kavramı demokratik, karşıtı sınırlamaları antidemokratik saymaktadır: Millet Vekilliği dokunulmazlığını gerektiren zaruretler, basın için de geçerlidir. Bu nedenle TCK. «hürriyetlere karşı cürümler» faslına «basın dokunulmazlığı»ni sağlayan bir hüküm eklenmelidir.

Demokrasimizin doğuşunda, yaşamasında ve giderek güçlenmesinde büyük katkıları olan Türk basını, kendisi için yeterince özgürlük sağlayamamış, Yasalardaki antidemokratik hükümlerden bir türlü arınamamıştır.

Hürriyetçi demokratik düzenin amacı, düşünce ve fikir özgürlüğü ise, insanlığın fikir ve düşünce yayma özgürlüğüne sınır koymamalı, koyamamalıdır. Aksine tutum, sistemi inkâr etmek, demokratik inançla çelişkiye düşmektir. Unutulmamalıdırki, fikir ve düşünce özgürlüğü, demokratik yaşamın temel taşıdır. Bu anlayıştaki en ufak bir sapma, herşeyden önce basını

yozlaştırır. Basın uğraşı hiçbir zaman bir cesaret işi olmamalıdır. Çünkü kendisini heran demir parmaklıklar arkasında hissedecek bir yazar, halk yararına olabilecek fikir ve düşünceleri artık kolay kolay savunamaz. Fikir ve düşünce soylu bir kafa ürünüdür. Benimsenir ya da reddolunur. Uygarlık ikisine de saygı duymayı emreder.

İnsanları kafalarının içinde oluşan fikir ve düşüncelerinden dolayı cezalandırmak, fikir ve düşünceleri kafatasları içinde hapsolmaya zorlar. Bunun sonucu, fikir ve düşünceleri yayma özgürlüğü yok olur. Oysa, tüm özgürlükler gibi basın özgürlüğü var oldukça demokrasi vardır. Demokrasinin yok olması için ise, basın ve diğer özgürlüklerin yok olmasını beklemek bile gereksizdir. Özgürlüklerin ve özellikle basın özgürlüğünün uçtan kıyıda kısıtlanması dahi, demokratik düzenin yitirilmeğe oluşunun yeter kanıtıdır.

Türk basını uzun süreden beri fikirlerden dolayı ceza tehdidi altında tutulmaktan ve ekonomik baskılara maruz bırakılmaktan rahatsızdır. Çağımızda, basın sorunları yalnızca basın ilgililerinin sorunu olmaktan çıkmış, demokratik rejimin ve halkın sorunu olmak gibi bir düzeye erişmiştir.

Halkımız 1961 Anayasası ile yeni bir dünya görüşü içine girmiştir. Türk demokrasisinde ağırlık kazanan kural ve ilkeler, çok gerilere giderek (kıyasla gerek duymadan söylenebilir ki,) üç beş yıl öncekilere farklıdır. Oysa Türk Basını, 1950 tarihli bir Basın Kanununun ve yaşı yarım yüzyıl geride bırakmış bir Ceza Kanununun kurallarına göre yönetilmektedir. Büyük teknolojinin beraberinde gelen ekonomik gereksinimler, fikir ve düşüncelerdeki yepyeni gelişmeler, gerek 1950'lerin ve gerekse 1961'lerin kuşkusuz çok ilersindedir. Bu nedenledirki, Ceza Kanunundaki fikir ve düşünce suçlarını korumaya devam etmek, hem tutucu bir direniş olmakta, hem de, antidemokratik uygulamalara olanak bırakmaktadır.

Basın kanunundaki çalışanlarla çalıştıranlar için konulan kısıtlamalar sorumluluklardaki suçun şahsiliği ilkesine aykırı hükümler ve nihayet pek basit şekli savsaklama ve yanımlardan ötürü konulan hapis cezaları demokrasinin ana kurallarına ters düşen bir yapıdadır.

Demokrasilere gelebilmiş tehlikelerin hiçbirisine, özgür basın neden olmamıştır. Tarihte değil, yaşadığımız günlerde tanıdığı olduğumuz tüm olaylar göstermiştir ki, fikir ve düşünce özgürlüğünden ürkerek basını antidemokratik engellerin gerisinde tutanlar, yalnızca demokrasiyi zedelemekle kalmamışlar, kendilerini korktuklarına uğramaktan kurtaramamışlardır.

Genel İlkeleri böylece saptadıktan sonra: 5680 sayılı Basın Kanununda Anayasa ve demokratik ilkelerle bağdaşmayan hükümleri aşağıdaki biçimde belirtiriz :

Komisyonumuz;

Mevzuatımızdaki Basın özgürlüğünü kısıtlayıcı antidemokratik ceza yaptırımlarını kapsayan hükümlerin ayıklanarak mevzuatımızdan çıkarılmasını öngörür.

— Basılı eserlerin, keyfi bir biçimde toplatılmasını sağlamaya araç olarak kullanılmakta olan ve bu nedenle fikir özgürlüğü açısından önemli tehlikeler doğuran CMUK. nun 86. maddesinin basına uygulanmayacak biçimde yeniden düzenlenmesi gereğini ve buna paralel olarak 2559 sayılı Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu'nun 9/F maddesinin kaldırılması zorunluğunu belirtir.

— Basın yolu ile işlenen suçların her kime yönelik olursa olsun, her durum ve koşul içinde ve kesinlikle genel yargı kapsamı içinde kalması gerektiğine, özellikle 3153 sayılı Askeri Mahkemeler Kuruluş ve Yargılama Usulü Kanunundaki bu ilkeye aykırı hükümlerin kaldırılması öngörülmektedir.

— Komisyonumuz Basın Kanunu 16/F maddesindeki «bu mevkutenin ilgili sorunlu müdürüne» hükmü cezaların kişiselliği ilkesine aykırı bir hüküm olarak niteler. Ve yasadan çıkarılmasını önerir.

Ancak sorumlu müdürün cezai sorumluluğunun Ceza Hukukundaki kast unsurunun nazara alınarak genel hükümler çerçevesinde sorumluluk ilkesinin saptanmasının gerektiğine inanır.

16/4. fıkradaki öngörülen ceza sorumluluğu sırasının saptanmasında da genel ceza hukukunun kast ilkesi nazara alınarak yeniden düzenlenmesi gerektiğini belirtir.

— Komisyonun Basın Kanununun 31. maddesini basın özgürlüğünü kısıtlayıcı bir hüküm olarak niteler ve yasadan çıkarılmasını öngörür.

— Komisyonumuz Basın Kanununun 30. maddesinde yer alan ve Adli olayları tam bir bağımsızlıkla kamuoyuna yansıtmayı engelleyen hükümlerin, Basının kamu görevini kısıtladığından ve toplumun özgürce haber alma hakkını ortadan kaldırdığından, Basın Kanunundan da çıkartılmasını öngörür.

— Basının kamuoyu oluşturmasındaki etkinliğini göz önünde tutarak, bu meslekde çalışan ve çalıştırılanlarla, gazete sahiplerinin niteliklerinin çağdaş demokratik görüş ve evrensel insan hakları açısından yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine inanmaktadır.

— Basın Kanununun 34. maddesi ile getirilen savunma haklarını kısıtlayıcı hükümlerin kaldırılmasından yanadır.

— Komisyonumuz Basın Kanununda ihmâli suçlar nedeni ile öngörülen ceza hükümlerinin yalnız para cezası biçiminde oluşması gereğini belirtir.

— 195 sayılı Basın İlan Kurumu Yasasında yer alan ve bu kurumun Genel Kurulunun oluşumu ile ilgili bulunan 5. ci madde hükmünün, siyasal iktidarla ekonomik-malî güçlere ağırlık veren yapısının değiştirilerek Genel Kurulda çeşitli meslek kuruluşlarının eşit ağırlıkta temsili esasına dayalı bir hükmün yasada yer almasını uygun görmektedir.

— Komisyonumuz, TRT Kurumunun Anayasa çizgisinde her türlü düşüncüyü ve fikir akımını yansıtan, bağımsız ve özerk bir kuruluş olması zorunluğuna inanmakta ve mevcut yasanın buna göre yeniden düzeltilmesi gerektiği kanısındadır.

Bu görüşten esinlenerek 359 sayılı TRT kanununda;

— Madde 1 de TRT nin bağımsız özerk bir kuruluş olduğunun belirtilmesi gerekir.

— Madde 2 de düzenlenen görev ve yayın esaslarında 1972 değişikliği ile getirilen ve Çağdaş Uygarlık ilkeleri, Demokrati ilkeler ile bağdaşmayan esasların bu ilkeler ışığı altında yeniden düzenlenmesini öngörmekteyiz.

— Yönetim Kurulunun ve Danışma Kurulunun ve Siyasi Yayınlar Hakem Kurulunun oluşturulmasında Anayasanın 122. Maddesinde sayılan kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının da temsil edilmesinin sağlanması gerektiğini belirtir.

— Genel Müdürün seçiminde siyasal iktidarın etken olamayacağı özerkliği zedelemeyen ve demokratik ilkelerle oluşmuş bir kurulca seçimin sağlanmasını ve bu seçimde yine Anayasanın 121. maddesinde öngörülen ilkelerin gözönünde tutulması görüşünü benimser.

— TRT de çalışanlardan yayın ve yönetim açısından etken olacak yöneticilerin atanmalarında Genel Müdürün yetkisinin kısıtlanması gerekir.

— 20. maddede düzenlenen Ceza sorumluluğunun Basın Kanununda öngördüğümüz Ceza Hukuku İlkelerinin ve Cezaların kişiselliği ilkesinin gözönüne alınmasının gerekliliğine inanır.

— TRT Kanununda 1972 değişikliği ile getirilen ve siyasal iktidarın TRT ye el atmasına ve etkilemesine neden olacak hükümlerin tamamen kaldırılması görüşünün raporumuzda yer alması konusunu Komisyon Sözcüsü Ziya Nur ERÜN'ün isteği olmasına rağmen Komisyonumuz bu konunun rapora alınmasına gerek görmemiştir.

— **Vardığımız bu sonuçlar Genel Kurul'un takdirlerine saygı ile sunulur.**

**EKONOMİK ve MALİ YASALARA
İLİŞKİN KOMİSYON
RAPORU**

EKONOMİK VE MALİ YASALAR KOMİSYONU RAPORU

Av. Ziya BİLGE (Adana), Av. İlhan KUTAY (Ankara), Av. Şükrü AKMANSOY (Bursa), Av. Hurşit KANGAL (Balıkesir), Av. Suat Yılmaz YALIM (Kocaeli)'dan oluşan Komisyonumuz 17.6.1977 günü İstanbul Barosunda kendisine ayrılan yerde toplanmış, yapılan iş bölümü sonucu Av. Ziya BİLGE Başkanlığa, Av. İlhan KUTAY Sözcülüğe seçilerek çalışmalara başlamıştır.

GİRİŞ:

Anayasamızın 2 nci maddesinde «İnsan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, milli, demokratik, layık ve sosyal hukuk devleti» olarak nitelikleri saptanan Türkiye Cumhuriyeti, 41 nci madde ile «İktisadi ve sosyal hayatı, adalete, tam çalışma esasına ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi saptanması amacına göre düzenlemeyi» üstlenmiş bulunmaktadır.

Anayasanın Devlete yüklediği bu görev, diğer görevlerden önde gelen ve toplumsal sorunların çözümünde temel hareket noktasını teşkil eden önemli bir fonksiyonu oluşturmaktadır.

Gerçekten, toplumda yaşayan bireylerin tamamı «insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesine erişmedikçe, Devletin kamu hizmetleri alanında bu esastan uzaklaşan uygulamaları dengesizliğe yol açacak ve sosyal devlet ilkeleri ihlal edilmiş olacaktır.

Konu bu açıdan ele alınınca, devletin iktisadi ve sosyal amaçlara ulaşma ödevlerini ancak iktisadi gelişme ile mali kaynaklarının yeterli ölçüsünde yerine getirmesi hükümlülüğü bir ömür verileri olarak düşünülemez. Kaldı ki konu sadece parasal kaynaktan ibaret bulunmamakta, bu alanda yasalaştırma hareketlerine girişilmesi de

aynı düzeyde önem taşımaktadır. Ödevlerin yerine getirilmesinde mali kaynakların yetersizliğine dayanılması bu nedenle haklı ve tutarlı olamaz.

Bu noktada önemli olan bir diğer husus, seçimle oluşan çoğunluk grubunun programına göre politik tercihine uygun tatbikata girişmesinin sınırının saptanmasıdır. Anayasa'da Devlete yüklenen ödevlerin 41 nci maddedeki çerçeve içinde yerine getirilmesinde politik tercih söz konusu olamaz, zira, ödevlerin ihlaline yol açacak bir tercih Anayasaya ters düşer ve bir yönden onun ihlali sonucunu yaratır.

Komisyonumuz bu temel ilkelerin ışığı altında, ekonomik ve mali konulara ilişkin yasalarda yer alan antidemokratik (hükümler) ile eşitlik ilkesine aykırı olan hükümleri saptamaya çalışmış ve aynı ilke doğrultusunda izlenmesi gereken yolu belirtmiştir.

Antidemokratik deyiminin kavram olarak ekonomik ve mali konularda taşıdığı anlam ve kapsam, 41 nci madde çerçevesinde «kamu yararı» nı temel ilke kabul eden bir esas oluşturmaktadır.

1 — Bankalar Kanunu :

TBB Yönetim Kurulunun derleme raporunda da belirtildiği üzere 7129 sayılı Bankalar Kanunu sosyal adalet açısından Anayasa ile çelişme halindedir.

Türkiyede Bankacılık - resmi sektör dışında - aile veya kişi bankacılığı haline dönüşmüş, hatta «en büyük hatam bir bankaya sahip olamamaktır.» gibi hayiflanmalara yol açılmıştır. Halktan toplanan mevduatın bu tür bankacılıkta belli kişi ve ortaklıklara aktarılması, Anayasal düzenimize tümenden aykırı düşmektedir.

Kredinin gerçek kaynağının «tasarruf mevduatı» bulunmasına bu tasarrufun halkın biriktirebildiği paralardan oluşmasına ve bu nedenle kamusal bir korunma altında tutulması gerekli olmasına göre bu kaynağın tekelleştirilerek bir kaç ele kredi olarak aktarılması antidemokratik bir uygulamadır.

Bankalar Kanununun 38 nci maddesi kredi hadlerini tesbit etmiştir.

Madde 38 — Bir banka hakiki ve hükmi bir şahısa doğrudan doğruya veya bilvasıta nakit, mal, kefalet ve teminat şekil ve mahiyetinde veya her hangi bir şekil ve surette kendi tediye edilmiş veya Türkiyeye fiilen tahsis olunmuş sermayesi ile ihtiyat akçeleri yekününün % 10 ndan fazla kredi veremez, kefaletlerini kabul edemez veya tahvillerini satın alamaz.

Ancak, sanayi, maadin, enerji, nafia hizmetleri, nakliyat ve ihracat işlerinde kullanılmak üzere açılan ve fiilen bu işlerde kullanıldığı tevsik edilen kredilerde bu haddin % 25 e çıkarılması caizdir.

Tevsikin ne suretle yapılacağı, T.C. Merkez Bankası'nın «Banka Kredilerini Tanzim Komitesinin» mütealası alındıktan sonra Maliye Vekâletinin teklifi üzerine bu hadleri % 25 nispetinde arttırmaya veya eksiltmeye İcra Vekilleri Heyeti yetkilidir.

Bu maddenin tatbikinde;

Hakiki şahısların,

İdare Meclisi reisi, azası, umum müdürü, umum müdür muavini, müdürü buldukları veya sermayesinin % 10 ndan fazlasına sahip oldukları (ortaklık nispetinin tayininde, ana, baba, karı, koca ve çocuklarının hisselelerinin yekünü bir tek şahsa ait hisse ad ve itibar olunur). Ortaklık ve müesseselere, menfaat rabıtası ile bağlı buldukları şahıs şirketlerine, kredi açılması gibi muameleler bilvasıta kredi verilmesi addedilir.

Aşağıdaki bentlerde gösterilen muameleler yukarıdaki takyitlere tabi değildir :

1 — T.C. Merkez Bankasının (Banka Kredilerinin) tanzim komitesinin mütealası alındıktan sonra İcra Vekilleri Heyetince tesbit ve ilan olunacak kayıt ve şartlar dahilinde :

Bankaların en az %25 sermayesine sahip buldukları sanayi, maadin enerji, nafia hizmetleri, nakliyat ve ihracat işleri ile müştakil teşekküllerine, münhasıran bu işlerinde kullanılmak üzere açtıkları krediler (ancak, bu muameleler her ne suretle olursa olsun üçüncü şahıslara kredi temini maksadına matuf olamazlar);

2 — Hususi kanunlarla vaz'edilen hükümlere göre yapılan muameleler;

3 — Maliye Vekâleti ile yapılan muameleler;

4 — Vadesinin hululüne en az 2 sene kalan hazine bonoları; hazine kefaletini haiz bonolar karşılığında yapılan muameleler;

5 — Karşılığı nakit veya devlet iç istikraz ve amortisman ve kredi sandığı tahvilatı olan teminat mektublarına ait muameleler;

6 — Bankaların kendi aralarındaki her nevi muameleler;

7 — Maliye Vekâletince kabul edilecek ecnebi bankaların veya mümasili ihbar müesseselerinin Maliye Vekâletince kabul edilecek muayyen limitler dahilindeki mukabil kefaleti ile kefalet mektupları.

Aşağıdaki bentlerde gösterilen muameleler yukarıdaki takyitlere tabi değildir.

I — T.C. Merkez Bankasının (Banka Kredilerini Tanzim Komitesinin) mütalâsı alındıktan sonra İcra Vekilleri Heyetince tesbit ve ilan olunacak kayıt ve şartlar dahilinde :

Bankaların her ay %25 sermayesine sahip buldukları sanayi, maden, enerji, nafıa hizmetleri, nakliyat ve ihracat işleriyle müştakil teşekküllere, münhasıran bu işlerinde kullanılmak üzere açtıkları krediler (ancak bu muameleler herne suretle olursa olsun üçüncü şahıslara kredi temini maksadına matuf olamazlar).

Günümüzde kredili bankalar belirli kişilerin ya da ailelerin yönetimindedir. Bu belirli kişiler yönetimine sahip buldukları Bankalar yerine kendilerine ait teşebbüslere Kanununun 38 nci maddesindeki nispette iştirake sevketmekte ve bu suretle 38 nci maddedeki ayrıcalıktan sınırsız şekilde istifade sağlamaktadırlar. Oysa yasa koyucu bir gerçek veya tüzel kişiye bir bankanın verebileceği azami kredi haddini sınırlamıştır.

38 nci maddenin 2 nci fıkrasındaki ayrıcalık tek bir gerçek ya da tüzel kişinin sınırsız krediden faydalanması için konmamıştır. Ancak, uygulamada belirli bankalar bu ayrıcalıktan yararlanmak suretiyle belirli şahısların özel finansman müesseseleri haline gelmiştir. Yasa koyucunun önlemesi ve açık bir kanun hükmü getirmesi gereken en önemli konulardan biri de budur. Sözü geçen fıkraya kanuna karşı her türlü hileyi önliyecek nitelikte kesin yasal sınırlamalar getirilmelidir.

Çok açık bir gerçektir ki, bu gün belirli kişiler arasında bir bankanın yönetimini ele geçirmek için akıl almaz mücadeleler sürüp gitmektedir. Örneğin, nominal değeri bir olan hisse senetleri yönetimi ele geçirmeyi temin için birkaç misli değerinde satın alınmaktadır. Bu alışveriş %51'in teminine kadar sürüp gitmekte, onu müteakip aynı hisse senetleri nominal değerinde dahi alıcı bulamamaktadır.

Belli kişilere sınırsız olarak sağlanan kredinin esas kaynağı tasarruf mevduatıdır. Tasarruf mevduatının belli şahısların özel girişimlerine kaynak teşkil etmesi belli bir riski de beraberinde getirmektedir. Şu veya bu sebeble girişimlerin iflas ya da benzeri bir durumla karşılaşması halinde krediyi sağlayan banka da aynı tehlikeye maruz kalacağından tasarruf mevduatının gereksinimi teşkil eden devlet belli kişilerin menfaatleri için bütçesinden önemli kayıplar verecektir. Böyle bir uygulamayı haklı kılacak hiç bir neden yoktur.

Diğer taraftan, Bankalar Kanunu'nun 48 nci maddesi aynen şu hükmü taşımaktadır :

«**Madde 48** — Bankaların iştiraklerine veya doğrudan doğruya kuracakları müessese ve ortaklıklarına tahsis edecekleri sermayelerin umumi

yekünü ödenmiş veya Türkiye'ye fiilen tahsis olunmuş sermayeleri ile ihtiyatları yekününün % 10 unu tecavüz edemez.

Ancak, memleketin iktisadi kalkınması için lüzumlu ve münhasıran sanayi maadin, enerji, nafia, nakliyat ve ihracat işleri ile müştagil veya münhasıran bu sahalara kredi açmak üzere kurulmuş iştirakleri ve teşebbüsleri bu hükümden müstesnadır.

Yatırım Bankalarına ait hükümler hususi kanunla tanzim edilir. (123 sayılı Kanunun 3 ncü maddesi hükmüyle kaldırılmıştır.)

Bankaların doğrudan doğruya veya bilvasıta sermayelerinin % 20 sine sahip buldukları iştirakleri ana banka hisse senetlerini satın alamazlar, rehin olarak kabul edemezler ve mukabilinde avans veremezler.

Bu maddenin 2 nci fıkrasındaki ayrıcalık hükmü tıpkı 38 nci maddede ki ayrıcalık hükmü gibi belli kişilerin yararına işlemektedir.

Bu belirli kişiler yönetimine sahip buldukları bankaları kendilerine ait ticari işletmelere sınırsız olarak intikal ettirmektedirler. Gerçekte, yasa koyucu ayrıcalık hükümleri istifade edilmesini o işletmelerin, memleketin iktisadi kalkınması için lüzumlu olması şartına bağlamıştır. Saniyen 38 nci maddedeki aynı gerçek ya da tüzel kişiye belirli bir haddin üzerinde kredi verilmesini engellemek isteyen yasa koyucunun, bir bankanın aynı kişilere ait girişimlere sınırsız olarak iştirak edebileceği hususunda daha toleranslı davranmış olabileceği düşünülemez. Oysa bugünkü uygulama tamamen aksi yönde olup belirli bankalar belirli kişilerin ticari işletmelerine sınırsız olarak iştirak etmektedirler. 48 nci maddenin bu haksız durumu ortadan kaldıracak bir kesinlikte değiştirilmesinde zorunluk vardır.

38 nci madde hakkında sözü edilen sakıncalar 48 nci madde için de aynen geçerlidir.

Keza yukarıda da belirttiğimiz gibi yasa koyucu 48 nci maddedeki ayrıcalıktan yararlanmayı ticari işletmeleri memleketin iktisadi kalkınması için gerekli olması şartına bağlamıştır. Böyle bir gerekliliği saptayacak herhangi bir yetkili organ bugün için mevcut olmadığından bazı bankalar mevduat ekonomisine hiç bir katkıda bulunmayan birçok işletmeye iştirak emri bulunmaktadır. Örneğin, gerçek bir gereksinmeye cevap veremeyen basit ve yararı olmayan tüketim maddelerinin üretimini yapan işletmelere büyük rakkamlarla katılmış bankalar vardır.

Ülke ekonomisine yarardan çok zarar veren bu durumların önlenmesi yasa koyucunun başta gelen görevidir.

Bankalarca, gerek 2490 sayılı kanun ve gerekse sözleşmeler gereği 3. şahıslara verilen teminat mektupları objektif iyi niyetle ve ahlâk kurallarına aykırı bazı uygunsuz tasarruflara zaman zaman vasıta teşkil etmekte-

dir. Örneğin müşterileri lehine üçüncü şahıslara teminat mektubu veren bir banka bir süre sonra hiç bir riske girmediği ve hiç bir haklı nedeni bulunmadığı halde kontrgaranti sözleşmesindeki bir hükme dayanarak teminat mektubu muhteviyatının derhal bankaya nakit olarak depo edilmesini talep etmiştir. Bu sebeple lehtar ile Banka arasında zuhur eden seri ihtilaflar halen Mahkemelerde görülmektedir. Borçlar Kanununun 503 ve müteakip maddelerine paralel bir durum hasıl olmadıkça bu tek taraflı haksız tasarrufun engellenmesi zaruridir. Bu engelleme ya Bankalar Kanununa getirilecek yeni bir hüküm veya teminat mektupları hakkında çıkarılması zorunlu olan bir kanun hükmü ile sağlanabilir.

Beri yandan bankalarca açılan krediler ile ilgili sözleşmeler bugün için sadece banka yararına hükümler ihtiva etmekte olup kredi talepcisine hiç bir hak bahşetmemektedir. Örneğin banka kredi sözleşmesini dilediği zaman ve hiçbir muhik sebep göstermeksizin feshetmek yetkisine sahip olup kredi alanın bu yüzden uğrayacağı zararları tazminle de yükümlü değildir. Böyle bir hal adalet duygusunu zedeleyeceği niteliktedir. Ayrıca yukarıdan beri açıklamaya çalıştığımız fiili durum belirli kişilerin elinde bu kredi sözleşmelerini son derece tehlikeli bir silah haline getirmiştir. Yönetimine sahip buldukları bankalar kanalı ile üçüncü şahıslara açtıkları kredileri diledikleri zaman yeni isteme yetkisine sahip olan bu kişiler memleket ekonomisini diledikleri gibi yönetmek ve diledikleri işletmeleri diledikleri zaman zor duruma düşürmek suretiyle ele geçirmek imkânına da sahiptirler. Her zaman vukuu muhtemel bu gibi olayların yasal hükümlerle önlenmesinde zorunluluk vardır.

Bir bankanın tasfiyeye girmesi halinde kanunun 60. maddesine göre «tasfiye fonu»ndan açık karşılır. Bu fon Merkez Bankasında kurulmuştur. Fon yetmediğinde Merkez Bankasınca ikrazda bulunulacaktır. Şimdiye kadar bir kaç banka tasfiyeye girmiş ve fondan ödemeler yapılmıştır. Bu fona bankalar tasarruf ve ticari mevduat toplamının binde yarımı oranında ödemede bulunurlar. Bu ödemelerle açık kapatılamamıştır. Bankacılıkta bir kriz halinde fonun tümünden Merkez Bankasının yani devletin yükümü haline gelmesi olasılığı daima mevcuttur.

Sonuç olarak, bankacılık sisteminin yeni baştan ele alınması gereklidir. Kamusal denetim bankaların bünyesine girememiştir. Yeni bir Bankalar Kanunu Anayasa ilkeleri doğrultusunda bir an önce çıkarılmalıdır.

II — Devlet İthalât ve İnşaatı :

1 — Devletin kendi ihtiyaçlarının temini için yapacağı ithalatın aracı-sız bizzat yapılmasının yasallaştırılması.

2 — Devlete ait inşaatın 2490 sayılı kanun kapsamında çıkarılarak bizzat devletçe yapılmasının keza yasallaştırılması kamu yararı yönünden zorunlu görülmektedir.

III — Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu :

6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununun 1. nci maddesindeki ana ilkelere aykırı uygulamanın, memleketin ekonomik kalkınmasına katkı ölçüsü esas alınarak yeniden düzenlenmesi, bu maddedeki ana ilkelere uymayan yabancı sermaye yatırımlarının hukuk kuralları doğrultusunda tasfiyenin temini için yasal hükümler getirilmesi gerekli bulunmaktadır.

IV — Enerji ve Doğal Kaynaklar :

Enerji ve doğal kaynakların Anayasa'nın 130 ncu maddesi doğrultusunda Devletçe işletilmesi doğal kaynaklarda arama sonucu kaynak bulanlara işletme hakkı tanınmak koşulu ile belli bir ödemede bulunulmasının yasallaştırılması Anayasa ilkeleri gereği sayılmalıdır.

V — Anonim Şirketlerde Kâr Dağıtımını :

«Anonim şirketlerde kâr dağıtımının yeni yatırımlar yapılacağından bahisle genel kurullarda çoğunluğu elinde tutanların kararı ile geri bırakılması».

A) Küçük pay sahiplerinin halka açık şirketlere katılmalarını önlemekte,

B) Anonim şirketlerde ve özellikle holdinglerde vergi tahsilâtının gecikmesine yol açmaktadır.

Küçük pay sahiplerinin haklarının korunması ve vergi tahsilâtının zamanında yapılmasının temini için kâr dağıtımının fiilen her bilanço yılı sonunda yapılmasının zorunlu kılınması yasal hükme bağlanmalıdır.

VI — Gelir Vergisi Kanunu :

1 — 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 93 ncü maddesi aile reisinin gelir vergisi beyannamesini geliri olan eşi ile birlikte vermesini öngörmektedir.

Medeni Kanun hükümlerine göre mal ayrılığı prensibi kabul edildiği halde gelir ve beyanname birliğinin kabul olunmasının hukuki gerekçesi yoktur.

Ayrıca eşleri bütün olarak vergiye tabi tutmak birimler bakımından ağırlaştırıcı durumlar yaratmakta, evli olan veya olmayan kadın eşitlik ilkesine aykırı olarak ayrı vergi dilimlerine tabi tutulmaktadır. Bu hususun eşitlik ilkesine aykırı olduğu gibi Anayasa'nın 40, 42 ve 61 nci maddelerine

aykırılığı da aşıkârdır. Eşlerin aynı beyana tabi tutulması ve birleştirilmenin kaldırılması zorunlu bulunmaktadır.

2 — Gelir Vergisi Kanununun 31 nci maddesindeki en az geçim indimi asgari ücretten aşağı düşürülmemelidir.

3 — Aynı kanunun 18 nci maddesine göre, telif kazançları istisnası olarak tanınan onbin lira yetersiz olduğu gibi fikir ürünü bulunması nedeniyle nisbet ve dilimlerinde bu çalışmayı önleyici ve caydırıcı hükümler değil, bilâkis teşvik edici esaslar getirilmelidir.

4 — Yine aynı kanunun vergi dilimlerinin tesbitinde emek gelirleri ile sermaye gelirleri eşit tutulmak suretiyle her iki gelir arasında büyük bir dengesizlik yaratılmakta, bu ise sosyal devlet ilkesine ters düşmektedir. Bu eşitsizliğin giderilmesi için yasal hükümler getirilmelidir.

5 — Kanunun 23 ncü maddesindeki gelir vergisi istisnaları arasında sakat olan serbest meslek erbabının da istisnalardan faydalandırılması eşitlik ilkesi gereğidir.

VII — Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu :

1 — Veraset ve İntikal Vergisi Kanununda bütün kanunlarda öngörülen zamanaşımı müessesesine yer verilmemiş olması antidemokratiktir.

2 — Kanunda tanınan istisnanın, mirasçıya sosyal konut normuna göre saptanması gereklidir.

Yukarıda açıklanan hususları Genel Kurul'un takdirlerine saygı ile sunarız.

Başkan

Av. Ziya BİLGE

Sözcü

Av. İlhan KUTAY

Üye

Av. Şükrü AKMANSOY

Üye

Av. Suat Yılmaz YALIM

Üye

Av. Hurşit KANGAL

**İDARE HUKUKUNA İLİŞKİN
YASALAR KOMİSYONU
RAPORU**

IDARE HUKUKUNA İLİŞKİN YASALAR KOMİSYONU RAPORU

İdare Hukukuna ilişkin yasalardan Antidemokratik olanların saptanması için Genel Kurulca seçilen **Av. F. Muzaffer AMAÇ**, **Av. Hüseyin AYDIN**, **Av. Rahmi MAGAT**, **Av. Ahmet SARUHAN**, **Av. Ahmet Hamdi SAYAR**, **Av. Azmi SOYDAN** ve **Av. Yaşar ÜN**'den oluşan 6 nolu Komisyonumuz, İstanbul Barosu'nun 311 nolu odasında toplanmıştır.

Üyelerden **Av. F. Muzaffer AMAÇ** toplantıya katılmamış, **Av. Yaşar ÜN** Ankara'da bulunması nedeniyle ikinci gün katılmıştır. Diğer üyeler arasından Komisyon Başkanlığına **Av. Ahmet Hamdi SAYAR**, Raportörlüğe de **Av. Rahmi MAGAT** seçilmiştir.

Komisyonumuza gelen TBB Başkanlık ve Yönetim Kurulu derleme raporu ile İstanbul Barosunca hazırlanan Genel Yönetimle ilgili Yasalardaki Antidemokratik hükümlerin saptandığına dair rapor ve Genel Kurula verilmiş bu konudaki önergelerin birlikte inceleme konusu yapılması uygun görülmüştür. Ancak Komisyonumuzla ilgili tüm yasaların teker teker taranmasına olanak bulunamamıştır.

1961 Anayasa'sının benimsediği idarenin hukuka bağlılığı ve hukukun üstünlüğü ilkesine saygılı görüşten hareketle vatandaşların insanlık haysiyetine yaraşır bir düzende yürütülmesi başlıca ilke olarak ele alınmıştır.

Hernekadar Anayasa Mahkemesi yetkili organ ve kurullarca kendisine gönderilen ve Komisyonumuzu ilgilendiren yasalar üzerinde de gerekli düzenlemeleri yapmışsa da halen geniş bir alanı kapsayan Komisyonumuz alanına giren Antidemokratik ve Anayasa sistemine aykırı pekçok yasa ve hükmün mevcut olduğu da inkâr edilemez bir gerçektir.

Komisyonumuz, Genel görüş olarak, Antidemokratik olduğu saptanan yasa ve hükümlerin yürürlükten kaldırılması ile yetinilmeyip bunların yerine batı demokrasilerinin benimsediği insan hak ve hürriyetlerinin korunmasını sağlayıcı ana esaslara uygun hükümlerin getirilmesi gerektiğini benimse-

miştir. Bu amaca varmak için idari yasaların uygulayıcısı olan yöneticilerin, vatandaşlara karşı tarafsız davranmasını sağlayacak ve iktidar değişikliklerinden etkilenmeyecek güvenceye kavuşturulması için gerekli hükümlerin de getirilmesi zorunlu görülmüştür.

İdari mevzuatta Tanzimattan beri yapılan değişikliklerle, yasalar arasında birçok çelişkiler meydana gelmiş ve adeta yamalı bohçaya benzeyen sistemsizlikler manzumesi halini almıştır. Bunlar, idarenin müspet çalışmasını engellemektedir ve bu engellerin giderilmesi de gerekli bulunmuştur.

Bu amaçla idari yasaların tümünün yukarıdan beri açıkladığımız esaslar dahilinde yeniden düzenlenmesi ivedi ve güncel bir konu olmuştur.

TBB Raporunda Komisyonumuzun konusuna giren yasalarla ilgili tarihi gelişimi saptayan bilgiler çalışmalarımızda bize ışık tutmuştur.

Diğer taraftan İstanbul Barosu Komisyonunca hazırlanmış değerli Raporun içerdiği açıklamalardan da yararlanılmıştır.

Komisyonumuza havale edilen Balıkesir, İzmir, Konya, Nevşehir Barolarının da yazı ve raporları da incelemelerimiz esnasında dikkate alınmıştır.

Bunlara göre saptadığımız yasa ve hükümler hakkındaki görüşlerimiz aşağıda bilgi ve takdirlerinize sunulmuştur.

1 — 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu :

Sıkıyönetim Kanununun pekçok hükümlerinin Antidemokratik olduğu saptandığından, bunların teker teker demokratik esaslara göre yeniden düzenlenmesi olanaksız derecede zor olduğundan ve böyle bir çalışma yasanın sistematüğini de bozacağından, yeni bir yasa düzenlenmesi ve bu düzenlemede aşağıdaki ana ilkelerin gözönünde tutulması gerekli görülmüştür.

a) Sıkıyönetim ilân edilen kent veya bölgelerde, genel güvenlik ve asayişle ilgili kolluk kuvvetlerine ilişkin tüm yetkiler Sıkıyönetim Komutanlığı emrine geçer. Kolluk kuvvetleri, tüm örgütü ile Sıkıyönetim Komutanlığının buyruğuna girer.

b) Sıkıyönetim Komutanının görev ve yetkileri, yasaların kolluk kuvvetlerine tanıdığı genel güvenlik ve asayişle ilişkin görev ve yetkilerle sınırlıdır.

Sıkıyönetim Komutanlığınca alınan hertürlü önlemlerde Anayasa'da yer alan Temel Hak ve Özgürlükler, bu hak ve özgürlüklerin özüne dokunulmadan kayıtlanabilir. Amaç ve nedene bağlı olarak, bu kayıtlamanın sınırı yasada gösterilir. Kayıtlamayı öngören önlemlere karşı, hiyerarşik ve yargısal başvurma hakları saklıdır.

c) Savaş durumunda, Askeri Mahkemelerin yetkileri saklı olmak koşuluyla, sıkıyönetim rejiminde doğal yargıç (tabii hakim) ilkesine aykırı yargı organları kurulamaz.

2 — 129 Sayılı Milli Güvenlik Kurulu Kanunu :

MGK. nun kuruluş şekli görev ve yetkileri ne olursa olsun Antidemokratik olduğu hakkındaki görüşe katılmasına çoğunlukla olanak bulunamamıştır (1).

442 Sayılı Köy Kanunu - 1580 Sayılı Belediye Kanununca

3 — 5442 Sayılı İl İdare Kanunu :

Türkiye'nin sosyal ekonomik ve demokratik gelişmesinin çok gerilerinde kalmış, değiştirilmesi zorunlu ve pekçok Antidemokratik hükümler taşıyan bu yasaların yeniden tümü ile düzenlenmesi ve bu nedenle Antidemokratik hükümlerden arındırılması gerekli görülmüştür.

Bu konuda ana ve genel olarak saptadığımız esaslar aşağıda belirtilmiştir.

a) Yargı alanına giren konularda idari organlara müdahale ve denetim hakkının verilmiş bulunması örneğin Valilerin C. Savcılarında davaların ve tahkikatın gecikme nedenlerini sorması ve tahkikat safhası hakkında C. Savcısı'ndan bilgi istemesi gibi.

b) Merkezce atanmış yetkililerin seçilmiş mahalli organlar üzerinde geniş vesayet hakkının mevcut olması; örneğin Belediye Meclisi kararlarının büyük bir bölümünün Valinin onayına tabi olması gibi.

c) Bir organa hesap vermekle yükümlü olan görevlilerin o organa başkanlık etmesi; örneğin Belediye Başkanının Belediye Meclisine, Valinin İl Genel Meclisine başkanlık etmesi gibi.

d) Seçilmiş organların çalışma yöntemlerinin tayin edilmiş organlarca düzenlenmesi, örneğin Belediye Meclisinin çalışma usulünün İçişleri Bakanlığınca tayin olunması gibi.

4 — 5682 Sayılı Pasaport Kanunu :

Vatandaşların yurt dışına çıkmasına, yurda dönmesine pasaport ve vize verilmesine yargıç kararı olmadan idari makamların engellemesi ve izin vermesi yetkisinin tümüyle antidemokratik olduğu saptanmış ve bunların demokratikleştirilmesi vatandaşların seyahat hürriyetlerinin kısıtlayıcı hertürlü tasarrufun yargı organlarına verilmesi zorunlu görülmüştür.

5 — 403 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu :

Yabancı ile evlenen Türk kadınının Türk vatandaşlığını kaybetmesi, vatandaşlıktan çıkarma yetkisinin yargı organı kararı olmadan idari makamlara bırakılması, vatandaşlıktan çıkarılanların mallarının yargı organı kararı olmadan tasfiye edilmesi demokratik ilkelere aykırı görülmüştür.

(1) Anayasa'nın bu bölümü Genel Kurulca reddedilmiştir.

6 — 1774 Sayılı Kimlik Bildirme Kanunu :

Bu kanun Komisyonumuzca antidemokratik kabul edilmiştir. Ancak aksak ve uygulaması güç hükümlerin günün ihtiyaçlarına uygun olarak düzeltilmesi yararlı ve zorunlu görülmüştür.

7 — 2559 Sayılı Polis Vazife ve Selâhiyetleri Kanunu :

Yargı organlarının yetkisi içerisinde olması gereken yetkileri idari organlara ve polise veren vatandaşın can ve mal güvenliğini tehlikeye düşüren hükümleriyle bu yasanın da antidemokratik hükümleri taşıdığı saptanmıştır. Örneğin sinema filimlerinin sansürü, tiyatro ve sinemaların kapatılması, temsil veren yerlerin kapatılması, yetkilerinin polise verilmesi, silah kullanma yetkisinin can ve mal güvenliğini ortadan kaldıracak genişlikte olması gibi.

Bu arada 1481 Sayılı Asayişe Müessir Bazı Fiillerin Önlenmesi Hakkındaki Kanunun Polis Vazife ve Selâhiyetleri Kanununun içerisinde yer alması antidemokratiktir.

8 — 654 Sayılı Toplum Zabıtası Kurulması Hakkındaki Kanun :

Aynı görevin bölünmüş ve ayrılmış kolluk kuvvetlerine bırakılması sacıncalı ve antidemokratik bulunmuştur. Ancak kolluk kuvvetlerinin demokratik esaslar dahilinde ihtisaslaşması yararlı kabul edilmiştir.

Bu arada vatandaşa ve yargı organlarının çalışmasını güvenceye bağlayacak ve C. Savcılığına bağlı ÖZEL ADLİ ZABITA'nın kurulması zorunlu görülmüştür. Bunun için demokratik esaslara uygun yeni bir yasanın öncelik ve ivedilikle hazırlanması gereklidir.

9 — Eğitim ve Öğretim Özgürlüğü İle İlgili Yasalar :

Eğitim ve öğretim özgürlüğü ile ilgili yasalardaki fırsat eşitliğini zedeleyen, okuma, öğretme ve öğrendiğini öğretme, özgürlüğünü kısıtlayıcı her türlü yasa hükümlerinin antidemokratik olduğunu saptayan Komisyonumuz, yasaların bu hükümlerinden arındırılmasını ve dağınık hükümlerin derlenip koordine edilmesini gerekli görmüştür.

10 — 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu :

657 Sayılı Devlet Memurları Yasasının tüm hükümlerinde memurların geleceğinden emin olmasını aksatan eşitsizlik ve kararsızlık yaratan, uygulamada değişik ve çelişik sonuçlar doğuran hükümlerden arıtılması amacı ile anlaşılır. Demokratik yeni bir yasanın düzenlenmesi öngörülmüştür.

Başkan	Raportör	Üye
Av. Ahmet Hamdi SAYAR	Av. Rahmi MAGAT	Av. Hüseyin AYDIN
Üye	Üye	Üye
Av. Yaşar ÜN	Av. Ahmet SARUHAN	Av. Azmi SOYDAN

**ÖZEL HUKUKA İLİŞKİN
YASALAR KOMİSYONU
RAPORU**

ÖZEL HUKUKA İLİŞKİN YASALAR KOMİSYONU RAPORU

17 Haziran 1977 günü toplanan Türkiye Barolar Birliği Genel Kurulunda seçilen Av. Aydın AYBAY, Av. Ümit DOĞANAY, Av. Solmaz GİRAY, Av. Osman KUNTMAN, Av. Sevim TUNÇ ve Av. Jülide YUMLU dan oluşan Komisyon 14.30 da çalışmalarına başladı.

Komisyon Başkanlığına Av. Osman KUNTMAN, Raportörlüğüne Av. Sevim TUNÇ, Sözcülüğüne de Av. Ümit DOĞANAY seçildiler.

Komisyonumuz, «antidemokratik kavramını» hukukun üstünlüğü kural-larına, temel hak ve hürriyetlere ve eşitlik ilkelerine aykırılık olarak kabul etmiş ve çalışmalarını bu görüşün ışığı altında yapmıştır.

— I —

Buna göre ilk olarak Medenî Kanunun bazı hükümlerinin Anayasa'daki «eşitlik ilkesine» uygun düşmediği ve özellikle kadın erkek arasında kadınlar aleyhine eşitsizlik sayılabilecek durumlar yarattığı saptanmıştır.

Örnek olarak :

1 — Evli kadının meslek ve san'atını yapmasını kocasının iznine bağlı tutan M.K. 159 ncu maddesi hükmü.

2 — Evli kadının kızlık soyadını taşımasını engeller nitelikte gözükten M.K. 153 ncü maddesi hükmü.

3 — Mal Birliği Rejiminde kadının kendisine düşen mirası reddetmesini kocasının rızasına bağlayan M.K. 200 ncü maddesi hükmü.

Bundan başka, çocuklar açısından, evliliği doğan çocuklarla evlilik-dışı ilişkiler ürünü olarak dünyaya gelen çocuklar arasında hukukî statüleri itibariyle önemli farklar yaratan M. K. hükümlerinin «eşitlik ilkesine» aykırı olduğu saptanmıştır.

Örnek olarak :

1 — Evlilikdışı ilişkilerden doğan çocukların tanınmasını yasaklayan M.K. 292 nci maddesi hükmü.

2 — Babalık davası açılmasını kısıtlayan M. K. 310/2 nci maddesi hükmü.

3 — Evlilikdışı çocukla evliliği çocuk arasında miras paylaşılmasında farklılık yaratan M.K. 443/2 nci maddesi hükmü.

— II —

1630 Sayılı Dernekler Kanununun halen yürürlükte bulunan bazı hükümlerinin de yukarıda belirtilen antidemokratik kavramının kapsamına girdiği saptanmıştır.

Örnek olarak :

1 — Dernekler Kanununun 3 ncü maddesindeki derneğin tüzel kişilik kazanabilmesi için tüzüğünün, kurulduğu yerin, en büyük mülkiye âmirine verilmesini öngören hükmü.

2 — Öğrencilere birden çok fakülte veya yüksek okul adını taşıyan öğrenci derneği kurma olanağını engelleyen Yasanın 4 ncü maddesi hükmü.

3 — Mahkeme kararıyla kapatılan derneklerin bütün para ve mallarının hazineye intikâlini öngören geniş kapsamlı 46 ncı maddesinin 2 nci fıkrası hükmü.

4 — Öğrenci derneklerine ad seçme serbestliğini engelleyen 53 ncü maddenin son fıkrası hükmü.

5 — Dernekler Kanununun antidemokratik nitelikteki 74 ncü maddesi hükmü.

— III —

903 Sayılı Kanunla Vakıf Kurumuna getirilen ve bazı vakıflara ayrıcalıklar sağlayan hükümler.

18/Haziran/1977

İSTANBUL BAROSU BAŞKANLIĞINDAN

«BİLİMSEL İNCELEME YARIŞMASI»

İstanbul Barosu'nun 1978 yılında kutlanacak 100. kuruluş yıldönümü nedeni ile,

«YARGILAMA BİRLİĞİ»

konusunda bir inceleme yarışması düzenlenmiştir. Bu yarışmanın koşulları şunlardır:

1 — Söz konusu inceleme 10.000 sözcükten aşağı olmayacaktır. Yukarı sınır yoktur.

2 — Yarışmaya katılacak yapıtlar, daktilo ile yazılıp, satırlar arasında iki aralık bırakılacak ve beş kopye olarak gönderilecektir.

3 — Yapıtlar, 16 Ocak 1978 tarihine kadar (İstanbul Barosu Başkanlığı, Piremeci Sok. 1. Baro Han Beyoğlu) adresine ulaşacak biçimde yollanmalıdır.

4 — Yarışmacılar yapıtlarının altını bir simge ile imzalamalı ve yapıt, üzerinde simge bulunan büyük bir zarfın içine ayrıca açık kimlik ve adresin yazılı olduğu ve kapalı bir küçük zarf ile birlikte postalanmalıdır.

5 — Jüri Üyeleri :

- A) Av. Orhan Apaydın
(İstanbul Barosu Başkanı)
- B) Tuğgeneral Sabri Kirişoğlu
(Askeri Yargıtay Başkanı)
- C) Cevdet Mentş
(Yargıtay Başkanı)
- D) Prof. Ragıp Sarıca
(İ.Ü.H.F. Öğretim Üyesi)
- E) Doç. Dr. Erdoğan Teziç
(İ.Ü.H.F. Öğretim Üyesi)
- F) Prof. Dr. Öztekin Tosun
(İ.Ü.H.F. Öğretim Üyesi)
- G) İsmail Hakkı Ülgen
(Danıştay Başkanı)

6 — Birinci seçilecek yapıt yazarına 10.000.— TL. ödül verilecektir. Söz konusu yapıtlar ayrıca 1978 yılı içinde yayınlanacaktır.

Ödüller 5 Nisan 1978'de yapılacak İstanbul Barosu'nun 100. yılının kutlanması törenleri sırasında verilecektir.

KÜLTÜR MATBAACILIK
İSTANBUL — 1977

